

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תיק 891827/3

ב"ה

בבית הדין הרבני האזורי נתניה

לפני כבוד הדיינים:

הרב שלמה שפירא, הרב אברהם מייזלס, הרב אריה אוריאל

(ע"י ב"כ עו"ד חני ארביב ועו"ד
סיגל בלינסון שפרן ועו"ד קארין
בר- כליפא)

התובע: פלוני

(ע"י ב"כ עו"ד ניסים שלם)

נגד
הנתבעת: פלונית

הנדון: פסילת הסכם גרושין שהושג שלא כדין

פסק דין

לפנינו תביעה לביטול הסכם גירושין.

ביום 22.05.2012 אושר הסכם גירושין בין הצדדים. ביום זה סודר גט פיטורין לבני הזוג. האישה קיבלה מן האיש את סכום כתובתה, סך 94,000 ₪.

ביום 22.05.2014 הגיש הגרוש תביעה לביטול הסכם הגירושין כפי שיפורט להלן.

בתביעתו לביטול ההסכם מבקש הגרוש שתי בקשות:

א. לבטל את הסכם הגירושין ומשכך:

1. לבטל העברת חלקו בדירת הצדדים – מחצית הדירה, שהועברה ללא תמורה לידי הגרושה.

2. לבטל את סכום מזונות הילדים ומשך הזמן שנקבע לתשלום זה.

ב. לקבוע כי בבעלות הגרושה היה מגרש בעיר אותו העלימה ממנו, ולקבוע חלוקת המגרש בחלקים שווים בין הצדדים.

הגרוש פרש משירותו הצבאי בחודש אפריל 2014. ששה חדשים לפני הגשת התביעה לביטול ההסכם.

עיקר טענות התובע: ההסכם הושג לאחר שהנתבעת איימה שאם לא יסכים להעביר לה מחצית הדירה של הצדדים בעיר, היא תספר למפקדיו בצבא על התנהגותו המינית, ובכך תביא לסיום שירותו הצבאי ובעצם להריסת קריירה צבאית שנמשכה 25 שנים. האישה התחזתה ברשת האינטרנט לאישה אחרת, קבעה עם הבעל פגישה במלון במדינת ביום 19.04.2012 התקיימה הפגישה במלון. לפגישה זו הביאה עמה 2 גברים זרים ומסמך התחייבות של הבעל להסכים לגירושין. לאחר שנפגשו, אמרה לו האישה שאם יסרב לחתום, תגלה למפקדו של הבעל, שהיה אז אלוף בצה"ל, את החומר שיש לה עליו ובכך תביא לפיטוריו מהצבא ולהריסת הקריירה שלו. האישה הביאה עמה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

קלסר בו היו חומרים מביכים של בעלה. לדבריו, בגלל איום זה הסכים לוותר על מחצית הדירה השייכת לו.

לדברי שני הצדדים לפחות כארבעה חדשים לפני אירוע זה, כבר דובר ביניהם על גירושין. כשהאישה סירבה להתגרש מבלי שיוכח עתידה כרצונה.

לדבריו, הסכים לתשלום מזונות גבוה עבור כל ילד – 2500 ₪ לחודש, כל עוד שהו בשליחות הצבא במדינת , וכן היה נוסח ההסכם הראשוני שבין הצדדים, אלא שבהסכם הסופי שאושר, סכום זה נשאר קבוע וללא תנאי.

הודעה סופית על פרישתו מצה"ל קיבל הגרוש בחודש 05/2013.

בדיון ביום 06.07.2014 טען הגרוש כי לא הגיש מיד עם חזרתו משליחות תביעה להפחתת מזונות מכוון שקיבל ייעוץ משפטי על פיו תביעה בנושא זה בלבד עלולה להתפרש כהסכמה בשאר הנושאים שבעניינם תכנן להגיש תביעה, כגון בעניין מחצית הדירה בעיר.....

עוד טוען הגרוש כי הגרושה משכה מחשבון הצדדים ללא ידיעתו סכום של 160,000 ₪. וכן העלימה ממנו כי בבעלותה מגרש בעיר.....

עיקר טענות הנתבעת: הסיבה שבגללה הסכים הבעל לוותר על חלקו בדירה היא כדי לנקות את מצפונו. הוא ידע כי התנהגותו ובגידותיו הם הסיבה לפירוק הבית. ולראיה – לאחר הגירושין שלח לה הודעת טקסט שתוכנה הוא התנצלות על מה שעשה.

לדבריה, האירוע במלון לא היה אירוע של סחיטה. היא הביאה עמה שני גברים כדי שיהיו לה עדים וכדי למנוע מהבעל לפגוע בעצמו.

הרי הבעל עצמו היה שותף בניסוח ההסכם ואף הוא זה ששלח את טיוטת ההסכם לעורכת דין כדי שתחווה דעתה.

עוד טוענת האישה כי למעשה לאחר חישוב דמי מדור עבור 2 ילדיהם הקטינים מהם נפטר הבעל לאחר העברת הדירה, אין כל ויתור כספי משמעותי בכך שהעביר את חלקו בדירה אליה. לדברי ב"כ האישה, הסכום שנחסך ממנו עולה לסך 240,000 ₪ אותם היה אמור לשלם כמדור עבור 2 קטינים למשך שלוש שנים.

לדברי הגרושה, הסכום שמשכה מחשבון הצדדים בארץ היה לצורך שכירת חוקר פרטי, משחשדה שבעלה בוגד בה.

בעניין המגרש- אמנם המגרש רשום על שמה בטאבו, אולם הוא שייך לאחיה שמימן את הרכישה. המגרש נרשם על שמה משיקולים אחרים.

בדיון הראשון הסכימה האישה לעצם העובדה שעניין הגירושין עלה עוד קודם למה שנתגלה על הבעל.

בדיון זה, לא ענתה האישה לשאלת ביה"ד מדוע הדירה תעבור בשלמותה אליה, ואילו זכויות הצדדים יתחלקו בחלקים שווים:

הגרושה: אמרתי שאני רוצה בית והוא הסכים לזה.

ביה"ד: למה שיעבור על שמך כל הבית? הדבר היחיד חריג יחסית שהכול עבור על שמך, הדירה, למה? הוא הרי מקבל פיצויים כ"כ הרבה שנים, סכום נאה שמתחלק שווה בשווה למה הדירה גם לא התחלקה שווה בשווה?

הגרושה: נחזור למה שהיה הוא רצה להתגרש אני לא רציתי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דיון והכרעה:

לפנינו בעל דין שטוען כי נאלץ לתת את חלקו בדירה מתנה לגרושתו (אגב גירושין), כתוצאה מאיום שהופנה כלפיו. סוגיה זו התבררה בגמרא מסכת בבא בתרא (מז – מח.):

אמר רב הונא: תליוהו וזבין - זביניה זביני; מ"ט? כל דמזבין איניש, אי לאו דאניס לא הוה מזבין, ואפילו הכי זביניה זביני. ודילמא שאני אונסא דנפשיה מאונסא דאחרני! אלא כדתניא: יקריב אותו - מלמד שכופין אותו, יכול בעל כרחו? תלמוד לומר: לרצונו, הא כיצד? כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ודלמא שאני התם, דניחא ליה דתיהוי ליה כפרה! ואלא מסיפא: וכן אתה אומר בגיטי נשים, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ודלמא שאני התם, דמצוה לשמוע דברי חכמים! אלא סברא הוא, אגב אונסיה גמר ומקנה.

כלומר מי שאויים למכור דבר ומחמת האיום הסכים למכרו, כל שקיבל תמורה עבור מה שמכר, המכר חל.

הראשונים חילקו בין מכר מחמת איום לנתן מתנה מחמת איום. רשב"ם שם מפרש:

ודוקא מכר אבל מתנה לא הויא מתנה דכיון דלא מקבל מידי לא גמר ומקני כדמוכח לקמן דאמרינן מודה שמואל היכא דיהב זוזי.

וכך כתב תוספות (שם מח. ד"ה אילמא):

בסברת החילוק בין מכר למתנה כתב רשב"ם (שם מח א):

אלא - רב הונא מסברא דידיה קאמר דמתוך יסורים גמר בלבו ומקני הואיל ואיכא תרתי יסורים ומתן מעות דלא מפסיד מידי.

כלומר לא די בעצם הסרת האיום כדי שנאמר שהסכים המאויים למכור. לכן כותב רשב"ם – "הואיל ואיכא תרתי". אם התווספה להסרת האיום תמורה עבור מה שמכר, כך שבפועל לא הפסיד מבחינה כספית דבר, אז נאמר שאכן גמר בדעתו למכור. קודם למכר היה בעלים על החפץ עצמו, ולאחר המכר הוא בעלים על שוויו או תמורתו.

הרשב"ם חזר ופירש באותו מקום את הסברא:

התם נמי נימא אגב אונסי' גמר ומגרש - דהא לא מפסיד מידי דומיא דזביני שמקבל דמי שדהו דכיון שאשתו שונאתו ובלא גט נמי לא תעמוד אצלו וגט זה אינו אלא להתירה לאחר' לא מפסיד כלום.

על מנת לפסוק בנידון דידן, עלינו לקבוע אם אכן היה איום על הגרוש שבעטיו הסכים להסכם הגירושין שעל פניו נראה כאינו מידתי. ואם אכן היה איום, האם קיבל הגרוש תמורה, כלומר תליוהו וזבין, או לא קיבל תמורה, כלומר תליוהו ויהיב.

א. הגדרת אונס.

מעיון בדברי ראשונים ואחרונים בסוגיא עולה כי אף שנקטה הגמרא בלשון "תליוהו", אין הכוונה לאונס גמור. גם מכירה מתוך לחץ, שלא מרצון חפשי נחשבת למכירה באונס וכתליוהו:

בתוספות שם כתב-

אמר רבא הלכתא תליוהו וזבין זביניה זביני - לאו דוקא נקט תליוהו דאפילו בלא יסורין אלא מחמת אונס ממון כי ההוא מעשה דפרדיסא (לעיל דף מ:) הווי זביני.

וכן פסק שם הרא"ש (סימן נ"א)

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וברמב"ם (הלכות מכירה פרק י):

אחד האונס את חברו בשהכהו או תלאהו עד שמכר או שהפחידו בדבר שאפשר לו לעשות, בין בידי עכו"ם בין בידי ישראל הרי זה אונס, ומעשה באחד ששכר פרדס מחבירו לעשר שנים ולא היה שטר חוב ביד המשכיר ואחר שאכלו השוכר שלש שנים אמר לו אם לא תמכרנו לי אכבוש שטר שכירות ואטעון שהוא לקוח בידי ואמרו חכמים שזה אונס וכן כל כיוצא בזה.

וכן כתב הסמ"ע בשו"ע חו"מ (סימן רה ס"ק א):

והא דהתחילו הטור והמחבר וכתבו הנותן מתנה מחמת אונסא, אינו ר"ל דוקא אונס גדול דהכאה ויסוריין וכיוצא בהן, אלא כל דלא ניחא ליה ונותן, ודאי מטעם שום דבר נתנו והוא האונסו ליתן לו ולא בלב שלם.

משמעות הדברים היא כי מה שנקטה הגמרא במילה תליוהו, שמשמעותא ייסורים קשים ואולי אף איום במיתה - לאו דווקא. די שנדע כי המתנה ניתנה שלא מרצון חפשי של הנותן כדי שנבוא לדין תליוהו וזבין או יהיב.

כן כתב בערוך השולחן אבן העזר (סימן קלד סעיף כב):

כבר נתבאר דאם ידוע שהוא אונס אף אם לא מסר מודעא הגט בטל ומה נקרא אונס - בין אונס ממון כגון שכופין אותו ליתן גט אם לא יתן ממון כך וכך. ובין אונס הגוף שמכין אותו או מושיבין אותו בבית האסורים או רוצים להושיבו וכיוצא בזה ודווקא אונסא דאחריני אבל אונסא דנפשיה לא מקרי אונס.

ובפתחי תשובה אבן העזר (סימן קלד ס"ק יא) הביא מספר תורת גיטין:

בס' תו"ג כתב וז"ל והנה במפחידתו להפסידו ממון מבואר בח"מ סי' ר"ה דהוי אונס כדמוכח במעשה דפרדיסא ובח"מ בסי' י"ב דנתפטר מחמת שרצה לכפור לו ממון והוי אונס.

לאור האמור ניתן להסיק כי הסכמת הבעל דאז להעביר את חלקו בדירה לאישה נוכח האיום כי תספר למפקדו את מעלליו, דינה כדין תליוהו. איום ממוני אף הוא איום שגורם להסכמה שלא מרצון חפשי. לפיכך התנאי הראשון קיים. ויש לדון אם דינו כדין תליוהו ומכר או תליוהו ונתן.

ב. הגדרת תשלום עבור מכר בכפיה.

כאמור לעיל הרשב"ם ותוספות בבא בתרא (מח) חילקו בין מכר למתנה. כל שלא קיבל תשלום עבור מה שמכר באונס, נחשב כמתנה. ובמאירי שם (מט א) כתב:

כל שכתבנו שנתנית מעות גוררת את הלב להיות גומר ומקנה, לא נאמרו הדברים אלא במקום שנתנית המעות ראויה בו אצל כל בני אדם, וזה לא היה רוצה בהם וכשאנסוהו ונתנו לו מעות חזר לו לנוהג העולם וגמר והקנה. אבל כל שאין נתנית מעות ראויה בו אפילו חדש זה במנהג ונתן מעות אין זה כלום. ומעתה מתנה וגט שקבל עליהם מעות הואיל ונאנס מ"מ אין אומרים מפני המעות גמר והקנה ומעתה גט מעושה אין כסף מטהרו וזה נראה לי ברור ואף לגדולי הדורות שלפנינו מצאתיה.

למדנו מדבריו הגדרה מדויקת. התשלום מעביר את לב האדם מאי הסכמה למכור, לגמירות דעת והסכמה למכור. " שנתנית מעות גוררת את הלב להיות גומר ומקנה" אולם רק במקום שנתנית המעות ראויה ונורמטיבית. ודבר זה נקבע אם עושים כך שאר בני אדם. אולם ללא קבלת תשלום עבור הדבר שנמכר באונס, אין מה ש"יגרור את הלב" מחוסר רצון - להסכמה למכור. כלומר לא די

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בעצם הסרת האיום על מנת שיסכים הנאנס לתת. העברת החפץ לידי המאיים תמורת הפסקת האיום אינה נחשבת לתשלום ולהגדרת זבין.

דין זה מפורש בגמרא בבא בתרא שם, בלוקח מסיקריקון וחזר ולקח מבעל הבית, שלשיטת שמואל לא קנה אף שקנה בשטר. אולם אם נתן מעות מודה שמואל שקנה. ומפרש רשב"ם -

מודה שמואל דהיכא דהיב ליה זוזי - זה הלוקח מן הסיקריקון כשחזר ולקח מבעל הבית יהב ליה זוזי לבעל הבית דאגב דמקבל זוזי גמר ומקני דהיינו תליוהו וזבין אבל בלא מעות לא גמר ומקני דהא רב הונא נמי תליוהו וזבין קאמר אבל תליוהו ויהיב לא הוי מתנה.

דין זה, שאם קיים תשלום ממשי קנה ואם לא שילם לא קנה, עולה ממקורות רבים בראשונים ובאחרונים:

במרדכי גיטין פרק הניזקין (רמז שצה) כתב:

מעשה ביהודים שדחקו את חביריהם בתפיסה לקבל עליהם חרם לתת להם כך ופסק הר"ם דאין באותו חרם ממש כיון דאנוסין היו דאפילו תלוהו ויהיב לא הוי מתנה כ"ש בנדרן זה דאכתי לא יהיב מידי אלא קבלו לתת. ולא דמי לגזירה קמייתא ומציעתא דסיקריקון דאמרינן הכא דאגב אונסא גמר ומקני דשאני התם דהעובדי כוכבים היו צריכים להורגו מפני היראה גמר ומקנה. אפילו במציעתא דאמר כל דקטיל ליתב ארבע זוזי ולא היו צריכין להורגו מ"מ היהודים היו יראים כיון דכבר הורגלו להורגן מכח הגזירה ראשונה [*ונעשה בהיתר] ואגב אונסא גמר ומקני.

כלומר רק באיום מיתה, די בעצם הסרת האיום כדי להביא להסכמה מוחלטת לתת מתנה. וכבר אמר איוב "עור פֶּעַד עור וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן פֶּעַד נַפְשׁוֹ". אבל באיום פחות מיתה, לא יועיל ללא תשלום. ועיין משנה למלך הלכות מכירה פרק י הלכה א שהביא דברי מרדכי אלה, ואף הקשה עליו מהגמרא בבלי מסכת שבת דף פח, ממה שכפה הקב"ה הר כגיגית בקבלת התורה, ולכאורה היו פטורים מקיומה ח"ו. (ועיין בשאלה זו בדברי המגיד משנה גירושין ב כ.).

בתוספות מסכת בבא בתרא (מח ב) כתב:

קדיש בביאה מאי איכא למימר - תימה לרשב"א דקדיש בביאה בלא הפקעה לא להווי קדושין דהוי תליוהו ויהיב דכנגד גופה שקנוי לו אינו נותן לה כלום. ודוחק לומר לפי שיש לה הנאת ביאה. ועוד דאם כן הא דאמר אממר תליוהו וקדיש קדושין לא הוי אלא דקדיש בכסף או בביאה אבל בשטר לא דהוי כמו תליוהו ויהיב. וי"ל דכנגד גופה שקנוי לו מתחייב לה שאר כסות ועונה.

ר"ל בגלל שהאישה נקנת לאיש, והוא נותן תמורה - שאר כסות ועונה, הווי תליוהו וקדיש כדין זבין ולא כדין יהיב. אולם ללא תמורה - לא מהני.

ובשו"ת מהרי"ק (סימן קפה) פסק שכשם שבקידושין די בפרוטה כדי שייחשב תליוהו וזבין, כך גם במכר שדה. אין צריך שיתן תמורה מלאה שוות ערך לשדה, אלא בתמורה כלשהי גמר ומקנה. אולם ללא כל תמורה לא מהני. ז"ל מהרי"ק:

משמע דהכי פי' דבמכר דכוותיה, כלומר שלא הוי נותן כל דמי המכר אלא מקצתו אפ"ה הוי זבין' משום דאגב אונסין דזוזי גמר ומקני .

הובאו דבריו בביאור הגר"א אבה"ע (סימן מב ס"ק ב.). הא קמן שחייב להיות תשלום ממשי, ואפילו תשלום כלשהו שאינו שווה ערך לחפץ הנמכר באונס, כדי ליצור גמירות דעת אצל המוכר. מה שאין כן ללא תשלום כלל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אמנם בנימוקי יוסף בבא בתרא שם הביא שהריטב"א חולק, ומחלק בין קידושין למכר:

וכתב הריטב"א ז"ל דכיון דבתר דעתיה דמוכר אזלינן כדאמרינן דאגב אונסיה דזוזי גמר ומזבין ליכא לדמויי לגמרי לאשה ולומר כי היכי דאשה מתקדשת בפרוטה ה"ה אם קבל פרוטה משדה זו דליהוי מכירה דשאני אשה דהרי נתן לה דמיה דכל אשה מתקדשת בפרוטה. ועוד דאשה בכל דהו ניחא לה כדר"ל טב למיתב טן דו וכו' א"כ דין הוא לומר דאגב אונסא נמי גמר ומקניא נפשה. אבל הכא מי איכא למימר דמשום פרוטה שנותנים לו מתרצה על קרקע של מאה מנה. ותדע דלא דמיא אשה לקניית קרקע שהרי אשה שאמרה לשלוחה צא וקבל לי קדושין סתם וקבל פרוטה בקדושין מקודשת ואילו שליח קרקעות אם טעה חוזר עד כאן. ונראה שדעת הרנב"ר ז"ל נוטה לזה אף על פי שאחרים אומרים דשוין הם.

לשיטת הריטב"א, לא די בתשלום כלשהו, אלא התשלום צריך לשקף את שווי הדבר אותו נאנס למכור.

ויש ליתן טעם ותכלין להבין את שיטת מהרי"ק. שהרי אם לא קיבל את כל התמורה עבור מה שנאנס למכור, לכאורה, לגבי הפער בין מה ששולם לבין השווי האמיתי, יש כאן יהיב ולא זבין. ומדוע מועיל כדין תליוהו וזבין?

ועוד יש לשאול מדוע תלו הראשונים את גמירות הדעת למכור בתשלום, הרי מלשון הגמרא משמע שהסרת האיום והאונס היא הסיבה, שהרי נקטה הגמרא בלשון – "סברא הוא, אגב אונסיה גמר ומקנה" ולא נאמר אגב אונס ותשלום עמו.

ויש לתרץ על פי הסברו של שו"ת זכר יצחק (רבי יצחק יעקב ב"ר שמואל לייב רבינוביץ, כונה רבי איצלה מפוניבד) (חלק ב סימן מד)

נראה דהסברא הוא כך, דכיון דנתרצה מחמת אונס הוי ריצוי גמור הלכך אפילו בתליוהו ונתן ג"כ מקני, ולשון הגמ' ג"כ מוכח דכתוב סתם אגב אונסיה גמר ומקני. אך הנ"מ בין תליוהו וזבין ותליוהו ונתן הוא, דבתליוהו ונתן איכא אומדנא דמוכח דרצונו היה בזמן שיבוטל האונס יבוטל המתנה, אבל גבי תליוהו וזבין מתחילה היה מוכרח למכור ונתרצה, א"כ מכירתו מכירה גמורה ואומדנא דמוכח ליכא דרצה שיבוטל המקח היכא שיבוטל האונס, דהא קיבל דמים ולא הפסיד כלום, וגם פן לאחר זמן ירצה יותר הכסף מהחפץ.

מכוון שלצורך גמירות דעת במכר, די בגמירות דעת קלושה וחלשה שנוצרת מסיבה כלשהי. ודי בתשלום חלקי ליצור גמירות דעת. ואילו לצורך גמירות דעת לתת מתנה, צריך להיות רצון מוחלט ודעת גמורה לתת. וכל שלא קיימת שום תמורה, הרי ישנה אומדנא שאף שנתרצה מחמת אונס, אומדנא דמוכח שכוונתו הייתה שיתבטל לאחר סילוק האונס. ממילא אין גמירות דעת גמורה לתת. ואף שנקט הזכר יצחק בדבריו "קיבל דמים ולא הפסיד כלום" אפשר שמהר"ק סבירא ליה הכי גם בתשלום חלקי.

בחידושי הגאון הרב שמעון יהודה שקאפ, כתובות (תחילת סעיף ד) חילק בדרך נוספת בין זבין ליהיב:

דין בתליוהו וזבין דאמרינן אגב אונס גמר ומקנה, ובמתנה לא מהני. ולפי פשטות הדברים בע"כ עלינו לאמר דבמתנה לא גמיר ויהיב היינו דאינו מתרצה להקנות. והדבר יפלא בעיני מאד לאמר באומד דעת בני אדם אשר בעת שהוא בסכנה גמורה לנפשו שלא יתרצה לגמור בדעתו להציל את נפשו בתתו דבר מה להמאנס הלא כל אשר לאיש יתן בעד נפשו, ונ"ל די"ל דאין הענין שבמתנה לא גמיר ויהיב אלא אף אם גמיר בדעתו ליתן לא מהני הקנאתו. כמו דלא ענשה תורה על כל מעשה בני אדם הנעשים ע"י כפית הרצון, כ"כ מהראוי שלא יועילו מעשי הקנאה של אדם אם אף שבדיני קנין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מהני גמירת דעתו, אבל דין התורה מונע מלחול קנין ע"י מעשה כזה שהיה ע"י כפיית הרצון וזה מדין אונס ולא מחסרון גמירת דעת להקנאה, כנלענ"ד אף שלא מצאתי בראשונים סיוע לדברי.

ובהמשך דבריו כתב –

עלינו לאמר דהא דתליוה ויהיב לא מהני הוא משום דאין בזה רצון מוחלט לפי ערך הראוי להקנאה. והוא אף שענין להקנות הוא כעין שכתבנו, דבאמת אין רצונו הפנימי מסכים לזה רק שבוחר יותר בזה מלסבול יסורי מיתה, וכל כעין זה אינו נקרא רצון. ורק במכירה דיינינן דבאמת כיון דנוטל דמיה [בוחר בזה] מזה שע"ז ינצל עכשיו מיסורים והוא מתרצה בלב גמור כנ"ל ברור.

בשו"ת חמדת שלמה חושן משפט (י"ג ב') תירץ את השאלה מכפיית ההר כגיגית בכך ששכר המצוות נחשב כשכר.

חזינן מכל המובא לעיל, שללא תשלום כלשהו בפועל, מלבד הסרת האיום, לא מועילה כפיה.

ג. דין מוכר או נותן מחמת אונס, נפסק בשולחן ערוך חושן משפט הלכות מקח וממכר (סימן רה):

סעיף א - מי שאנסוהו עד שמכר ולקח דמי המקח, אפילו תלוהו עד שמכרו, ממכרו ממכר בין במטלטלים בין בקרקע, שמפני אונסו גמר והקנה אף על פי שלא לקח הדמים בפני העדים. הגה: ויש חולקין וסבירא להו דבעינן שראו העדים נתינת המעות. אבל הודאתו לחוד לא מהני (טור וראב"ד פ"י דמכירה). וי"א דבעינן דווקא שנתן לו המעות, אבל אם נתן לו שטר עליו, אינו קונה (ב"י בשם הראב"ד לדעת הרי"ף); ויש חולקין (ב"י לדעת הרי"ף והרא"ש) ..

סעיף ב - במה דברים אמורים, במכר; אבל במתנה או מחילה אין צריכין להכיר אונסו.

ובסעיף ו חזר המחבר על החילוק בין מכר למתנה.

גם בסימן רמב סעיף א' חזר ושנה המחבר דין מתנה שניתנה באונס:

הנותן מתנה מחמת אונס שאנסוהו ליתן אינה מתנה, ואפילו קיבל עליו אחריות נכסים בשטר, ואפילו אם אינו מוסר מודעא, אי ידעינן באונס אינה מתנה. לפיכך המוסר מודעא על המתנה, כתבינן ליה אף על גב דלא ידעינן באונסיה, שהרי אפילו היתה המודעא שקר כיון שגילה בדעתו שאינו חפץ במתנה הרי היא בטלה.

ד. והנה בתשובת ציץ אליעזר חלק יב (סימן עד) פסק שאין לקבל טענת אונס לאחר שביה"ד אישר הסכם בין הצדדים. אולם עיון בטעמים שהביא לדינו מעלה כי יש לחלק בין נידון דידיה לנידון דידין. ראשית, כתב כי ההתחייבות שם לא הייתה מופרזת:

הנה אין כל מקום למבוקשו זאת של הבעל, היות ובזמנו סודר ההסכם לפני ביה"ד שדן בדבר ומתוך הסכמה מפורשת שלו. לא מסר שום מודעה על כך, וגם לא הביע שום גילוי דעת בע"פ שמתוך אונס הוא מסכים לזה. ואם חשב בלב על כך הר"ז בבחינה של דברים שבלב שאינם דברים, והסכום שהסכים אליו אינו מוגזם כ"כ עד שיהא מקום להרהר אולי הוה כאומדנא דמוכח שלא הסכים מרצון על כך.

משמע שכל שהסכים על סכום מוגזם – כמו מחצית דירה- יש לבדוק אם אין כאן אומדנא דמוכח שלא הסכים מרצון.

עוד כתב שם:

יתר על כן, אפילו אי לו בנידוננו היה כן מיקרי זה אונס, הא ג"כ אין זה כאונס של תלוהו ויהיב, אלא כאונס של תלוהו וזבין, כי על ידי הסכמתו - ההכרחי הזה קיבל מה שרצה ורדף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לקבל תמורת זה ואשר היה מוכח בעליל שהיתה זאת התמורה שקיבל עבור כך שוה לו ביותר מזה, והוא לזכות להיות עי"כ בן חורין מזאת האשה וליפטר מכל חיוביו כלפיה שחלו עליו כל עוד היתה אשתו, וגם לרבות, ואולי זאת בעיקר להיות עי"כ בן חורין לישא האשה שחפץ בה, וד"ל. (יעוין בפ"ת אה"ע שם ס"ק י"א וס"ק י"ז עיין שם). ויתכן על כן שאין זה אפילו בגדר של תלוהו וזבין, אלא הוא זה נתינת תמורה עבור ההסכמה של האשה לקבל את הג"פ ולעשותו עי"כ בן חורין, והיא הסכימה לכך ע"י ההתחייבות היותר גדולה מהרגיל למזונות הבן.

הרי ששם מיירי באיש שרדף להיות בן חורין מאשתו כי רצה לשאת אישה אחרת. תמורת זה התחייב לשלם מזונות מוגדלים לבן. כה"ג הרי זה תלוהו וזבין. ואם כן במקרה שהאישה היא זו שיוזמת את הגירושין, אף שהתנהגות הבעל הניעה אותה לעשות כן, מכל מקום האישה הפעילה איום של הלשנה למפקדו של הבעל, כדי לסחוט ולהשיג ויתור על חלקו בדירה. ואף שתמורת הסכמתו לכך הסירה את האיום, אין לראות בכך תשלום בעד שתיקתה. אם כן הרי זה דין תלוהו ויהיב.

ועיין שו"ת חמדת שלמה אבן העזר (סי' פא אות ו) שציידד לומר שאפילו יבוא אליהו ויאמר בשעת הריצוי שהוא מרוצה בלב שלם, מ"מ ריצוי כזה אינו מועיל, דהוי תחילתו באונס וסופו ברצון, דאשכחן דהוי אונס, הכא נמי יש לומר דריצוי כזה דתחילתו ע"י אונס לא מיקרי ריצוי, ואף על גב דמרוצה באמת אפילו הכי לא הוי רצון גמור.

המורם מכל המובא לעיל הוא שאם יתברר שהגרורש לא קיבל כל תמורה ממשית, חוץ מהסרת האיום, עבור חלקו בדירה, הרי זהו דין של תלוהו ויהיב שאין מתנתו מתנה. ויש לפסוק כי לעניין הדירה, ההסכם ואישורו בטלים.

והנה הגרושה לא הכחישה את האירוע במלון. ישנה מחלוקת על הפרשנות, אולם הגרושה מסכימה כי היא שיזמה את הפגישה תחת זהות בדויה, הגיעה לפגישה בליווי שני גברים זרים לבעל, הכינה מראש נייר כדי להחתים את הבעל באותו זמן, הביאה עמה קלסר בו היו תמונות ודיסקים. היא עצמה אמרה בדיון כי – "הוא התחלחל כשראה את הקלסר". הגרושה הסבירה כי הביאה את שני האנשים עמה כדי שיהיו עדים משום שפחדה להישאר עגונה. ביה"ד אינו מקבל הסבר זה. הרי בדיון מיום 30.04.2015 הודתה הגרושה כי הייתה ביניהם הסכמה לגירושין עוד קודם לכן. גם לא מובן כיצד שני עדים יוכלו למנוע ממנו לעגן אותה לאחר מכן, אפילו אם יחתום על מסמך כלשהו, שאינו משפטי, שהוא מוכן לגירושין. ועוד- הסבר זה סותר להסבר אחר אותו אמרה, לפיו העדים הובאו כדי שהבעל לא יפגע בעצמו. (הגרושה הודתה כי שילמה לשני העדים 2000 דולר. ואכמ"ל בדין עדים שנטלו שכר כדי להעיד. עיין משנה בכורות פרק ד' משנה ו'. וראה מאמרו וסיכום דברים בנושא של הרב דניאל כ"ץ שליט"א, דיין בית בדין בתל אביב, אמונת עתיך 103 (תשע"ד) עמודים 131-141.)

מציאות זו שונה מאוד מפגישה לצורך מו"מ לגירושין. נקל לקבוע כי היה זה מארב מתוכנן להפתיע ולהמם את הבעל ולאיים עליו כי אם לא ייעתר לדרישות האישה, תפעיל את האיום כלפיו ותודיע למפקדי הצבא אודות מעלליו. ואף בדבריה עלתה תמונה זו :
ב"כ הגרוש : אז למה איימת ללכת לאלוף?

הגרושה : הרעיון היה כדי שיבוא לשבת לדבר. ואם לא תבוא אז כדאי לך לבוא.

לפיכך ביה"ד קובע כי התקיים התנאי הראשון של תלוהו. האיש אכן נסחט. כל צעדיו הבאים נבעו מן הפחד שמא האישה תממש את איומה. מכאן ברור מדוע העלים מביה"ד במעמד אישור ההסכם את הנסיבות שהובילו להסכמתו, שכן אישור ההסכם וסידור הגט היו בזמן שעדיין היה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בשירות צבאי- 30 יום לאחר האירוע במלון המתואר לעיל. אמנם הגרושה טענה כי עוד קודם לכן התכוון הגרוש לפרוש מצה"ל. ולראיה- פגישה שקיים באגף כוח אדם לבדיקת זכויותיו הפנסיוניות. אולם הגרוש מכחיש זאת. לדבריו, הפגישה שהתקיימה היא לצורך אינפורמציה. פגישה כזו היא שגרתית קודם להתחלת תפקיד אחר. גישת הגרוש בנקודה זו מתחזקים על ידי עדותו בבית הדין של אלוף במילואים שהיה מפקדו של הגרוש בתקופה המדוברת. לשאלה האם היה הגרוש מועמד לקידום בצבא, ענה העד:

שורה 419: לא אומר מועמד לקידום, אלא לשיבוץ אחרי חזרתו. בעת הזאת כשכתבתי את סיכום הראיון.

..... רצה לחזור כאופציה מובילה וגם הצבא ראה את זה כך.

ב"כ הגרוש: כלומר הוא גם הבין שהוא צריך להשאר בצבא?

העד: הוא הבין שהוא מועמד לתפקידים ונעשה ניסיון למצוא לו תפקיד בפיקוד צפון.

שורה 465: להבנתי המשמר הלאומי מאד העריך את יתר על כן ציינו את הערכתם בטכס ובאות הערכה וכבוד, שזה די חריג, היה הקצין הישראלי הראשון שזכה לכך. אני נכחתי בטכס ראיתי את גילויי החיבה והערכה שזכה בטכס.

ה.לעניין התמורה.

ראשית, יש לציין כי הצדדים עצמם ראו בהעברת חלקו בדירה לרשותה כמתנה ולא כמכר. כך עולה מההסכם שניסחו הצדדים, בו נאמר בסעיף 14 כי הגרוש מוותר על חלקו בדירה. אמנם במעמד אישור ההסכם, תיקן ביה"ד בכתב יד, מסיבות הלכתיות, ושינה בכתב יד את המילה מוותר למילה מקנה. מכל מקום מהניסוח המקורי עולה כי העברת חלקו בדירה היא כמתנה – מוותר, ולא כמכר – מקנה. מפאת חשיבות העניין, נביא להלן צילום סעיף 14 בהסכם, בהשמטת פרטים מזהים:

14. הרכוש: לבני הזוג דירה באלעד ברחוב ניסים גאון 36/2 הדירה נמצאת בגוש 5456 חלקה 61 ומצורפות אליה 2 חניות ובמסגרת הגירושין הבעל מוותר באופן בלתי חוזר על חלקו בדירה ובני ומעביר לה את הזכויות ללא כל תמורה.

כאמור, הסיבה לשינוי ע"י ביה"ד היא משום שאדם אינו יכול להעביר מרכושו לאחר על ידי ויתור, וגם לא בעל לאשתו לאחר נישואיהם, אלא יש להקנות כדי להעביר מטלטלין או קרקע. עיין בגמרא כתובות דף פג. וש"ע אבן העזר סימן צ"ב סעיף א. אולם מבחינת הבנת הצדדים – הייתה זו מתנה. ולכן בסופו של אותו סעיף הוסכם – "מעביר לה את הזכויות ללא כל תמורה". כלומר תליוהו ויהיב ולא תליוהו וזבין.

והנה האישה וב"כ טוענים כי הייתה תמורה משתי סיבות. א – היוון חובת האב במדור לקטינים. ב – לכפר על התנהגותו הנלוזה. כלומר להשקיט את מצפונו.

כך אמרה האישה בדיון ביום 20.01.2015:

הגרושה: פשוט, מוותר על הדירה בתמורה למספר דברים, הוא הבין שזה יהיה במקום המדור, הדירה בזמנו נקנתה ב-500 אלף ₪ והוא הבין שמדור מגיע ל-250 אלף ₪. זאת היתה כפרה מינימלית כדי שנוכל להמשיך לחיות ולתת קורת גג לילדים, הוא רצה להתגרש, הוא יזם את הגירושין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לעניין טענתה כי התמורה היא היוון חיובו במדור עבור הקטינים, ראשית יש לומר כי לא הוצגה התחשבות כזו בין הצדדים והגרוש מכחיש אותה. שנית, לדברי ב"כ הגרושה סך המדור עולה ל-240,000 עבור שני קטינים לשלוש שנים. כלומר עבור כל אחד מהם סך של 3333 ₪ לחודש. זהו סכום גבוה מאוד עבור מדור שאינו שכיח כלל בבתי הדין. אולם כבר הראנו כי בהסכם עצמו נכתב להפך, שמחצית הדירה הועברה ללא תמורה. דברי הגרושה בדבר תמורה לא הוכחו. והגרוש מכחיש אותם. ועוד - בדברי ב"כ הגרושה עצמו קיימת סתירה: בדיון מיום 20.01.2015 טען כי סכום השכירות המבוקש עבור דירה כשל הצדדים הוא 5000 ₪ לחודש. הוא עצמו טען כי על הגרוש מוטלת הייתה חובה של 40%. כלומר 2000 לחודש - ולא 3333 ₪. מה גם שחוץ מסכום זה התחייב האב בסכום של 2500 ₪ כדמי מזונות עבור כל ילד. שלישית, מחצית הדירה בזמן הגירושין שווה הרבה יותר מסכום זה. מובן שאם היה האב יודע מראש ומסכים, היה יכול להיחשב כתשלום עבור חלקו בדירה גם במקרה של תליוהו למכור, וכבר הראנו לעיל מחלוקת ראשונים האם התמורה צריכה להיות כמלוא שווי החפץ. מכל מקום האב מכחיש כי התכוון לתת חלקו בדירה תמורת היוון חובו במדור. ואכן בהסכם הגירושין לא נאמר דבר אודות היוון זה. ואלו דברי הגרוש בדיון ביום 20.01.2015:

ב"כ הגרושה: ובסעיף 11 מופיע מחצה ומחצה על הוצאות חינוך שוטפות, אך חיפשתי ולא מצאתי סעיף לעניין המדור, איפה הוצאות המדור?

הגרוש: במסגרת האיזונים ותחת הסחיטה שהיא הפעילה עלי, אני ויתרתי על הזכות בבית, אז לכן אין תשלום מדור.

ב"כ הגרושה: תאשר לי שהיתור שלך על הדירה ב..... גם כנגד העובדה ש..... לא תדרוש חיוב בהוצאות מדור?

הגרוש: אני מאשר שהיתור על הבית היה בגלל איום ברור שלה ובגלל זה היה ויתור על הבית לה וילדים,

ב"כ הגרושה: תאשר לי שוב שסעיף המדור, אולי משולם ומועבר ונובע מהעברת הזכויות בבית,

הגרוש: אני מאשר רק שאני ויתרתי על הבית כשאני מצוי תחת איום ואם יש לה וילדים איפה לגור לא היה סיבה למדור.

ב"כ הגרושה: תכחיש או תאשר לי שאתם הסכמתם על סעיף מדור ישולם דרך כך שאתה מעביר את הזכויות בבית?

הגרוש: עוד פעם, אני ויתרתי על הבית בגלל האיום והיות והיה לה וילדים מקום לגור לא עלה נושא המדור.

ב"כ הגרושה: ואם אומר לך שדמי השכירות הראויים עומדים על 5000 ₪

ב"כ הגרושה: אני עשיתי את החישוב, לפי 40% שעליך לדאוג למדור לשני ילדים ויש גם את פס"ד הראל, אתה יודע שהיית צריך לדאוג להם למדור?

הגרוש: לא ידעתי,

ב"כ הגרושה: זה הדין, וסכמתי את הסכום של המדור לפי הוצאות מדור בסך 7000 ₪ והגעתי לסכום של 240 אלף ₪

אמנם ישנם מצבים בהם אדם משלם אף שאינו חייב, עביד אינש דזבין דיניה בבא בתרא (ל ב). אולם פעולה זו צריכה להיעשות מתוך מודעות ומרצונו ולא נוכח סחיטה. וכדמות ראייה מלשון הגמרא שם – "א"ל: אמינא איזבון דינאי; אמר רבא: עביד אינש דזבין דיניה". הרי שרבא אמר כן רק לאחר שאמר הבעל דין עצמו שכך עשה. וכן הוא ברמב"ם טוען ונטען (טז ד): "ויש לו לשמעון לומר... ואם לא טען שמעון טענה זו אין טוענין לו." ועיין בפירוש רשב"ם בבא בתרא שם, שדין עביד אינש וכ' הוא כשמשלם מעט, ולא כשמשלם ממון רב: "אמינא למיזבן דינא - אמרתי בלבי טוב לי לקנות בדמים מועטים קרקע הראוי לי ולא לטרוח ולבא בדין." ובחידושי הרי"ם כתב כי דין זה שייך כשלא פסקו דמים, רק הבטיח לשלם מעט. ואם פסקו דמים - הדמים מודיעים אם כוונתו להשקיט מריבה, ואם שילם מלא התשלום, קמ"ל שאינו שלו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד יש לומר כי להשקטת מצפוננו, די בהתחייבות מופרזת למזונות הילדים כפי שהתחייב הגרוש בהסכם – שלישי מדמי המזונות עד גיל 25- ולא התערטלות מוחלטת מכל זכויותיו. הגרושה קיבלה גם מחצית מזכויות פנסיוניות כאיזון משאבים מלבד תשלום הכתובה. כלומר היא נהנתה מ"כפל מבצעים". וכבר ראינו כי תמורה בדמות כפרה על מעשים והשקטת מצפון אינה נחשבת כתמורה כל עוד לא נאמר כך במפורש או הוסבר כי מסיבה זו ניתנת מתנה מרצון חפשי.

על כן ביה"ד קובע כי הבעל דאז הסכים להעביר את חלקו משום שהיה תחת איום ולא תמורת מדור לילדיו. ובאנו לדין תליוהו ויהיב.

ו. הנתבעת טוענת כי יש לדחות את תביעת הגרוש לביטול ההסכם, משום שהתובע השתהה זמן מרובה קודם לתביעה.

כל עוד היה התובע בשירות צבאי, היה האיום תקף. הודעה על שיחררו מצה"ל התקבלה בחודש 05.2013. התביעה לביטול ההסכם הוגשה שנה לאחר מכן. אולם הגרוש הסביר כי השיהוי נבע מהכנת התביעה. ועיין ברמב"ם שם שפסק ביחס לכפו למכור ומסר מודעה - "ואפילו החזיק כמה שנים מוציאין אותה מידו ומחזיר הדמים." כלומר כל שהוכרע שקיים דין תליוהו ויהיב, אין בעיכוב בזמן בכדי לקבוע כי מחל על מה שנתן.

ז. לאור כל האמור יש לקבוע כי התנאים הקיצוניים בהסכם הגירושין ולפיו הגרוש ויתר על חלקו בדירה וגובה המזונות הלא מקובל היו מחמת האיום. נוכח ויתור זה לא קיבל תמורה, ואי מימוש האיום אינו נחשב לתמורה וכנ"ל. לביה"ד במעמד אישור ההסכם לא הייתה כל דרך לגלות את האמת. הגרוש הסתיר מביה"ד את מה שקרה, שכן האיום היה תקף והוא פחד לפעול אחרת ממה שנדרש ממנו. על כן, אף שביטול ההסכם שאושר אינו שכיח, בנידון דידן אין מנוס מלפסוק כן.

מסקנת הדברים:

- א. הסכם הגירושין שאושר בביה"ד בטל.
- ב. משבטל ההסכם העברת חלקו של הבעל לשעבר ע"ש האשה בטל.
- ג. חיוב המזונות המופרז ומשך הזמן שנקבע לתשלום בהסכם הגירושין, בטל.
- ד. מכיוון שעל פניו האב נתן לאם תשלומי יתר למזונות. האב פטור מלשלם מזונות, עד שהערכאה המוסמכת תיתן פסיקתה בעניין זה.
- ה. מכיוון שהצדדים הופיעו בביה"ד לאישור הסכם גירושין ולא הגישו תביעות כלשהן, ביה"ד לא קנה סמכות לדון בעניינים שנכללו בהסכם זה.
- ו. זכותו של כל אחד מיחידה הצדדים, להגיש תביעה לחלוקת רכוש, למזונות ילדים/ החזר מזונות ילדים בערכאה המתאימה.

הרב אריה אוריאל - דיין

ראיתי מש"כ עמיתי הגר"א אוריאל ואני מסכים לדבריו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נרחיב מעט כמה שעמד בתוך דבריו לגבי מהות הסכמי גירושין ולאחר מכן נבאר הנוגע לעניינינו.

הסכם גירושין מעצם טבעו מסדיר את עניני הכספים ונושא הילדים באופן של ויתור מול רווח, פעמים שצד אחד מוותר על זכויות כדי להשיג את הגט המיוחל, פעמים שאב מתחייב מעבר לחובתו מתוך רצון להטיב עם ילדיו ולקבל אחר כך בתמורה יחס טוב יותר מהם, ולכן נראה שהסכם גירושין מעצם טבעו מוגדר בהלכה כמקח וממכר שיש בו נתינה וקבלה.

ידוע כי לעניין ביטול הסכם בטענת אונס, יש חילוק בין מכר למתנה, וכמו שהבהיר הגר"א אוריאל. במכר לא די בטענה סתמית של "אונס" אלא צריך עדים שמסר בפניהם מודעא והם אף יודעים מהאונס. ורק במתנה די להוכיח שהיה אונס. ולכן אף עם יוכח שהיה כאן לחץ ואונס כיון שאמר "רוצה אני" חתם וקבל בקנין ההסכם תקף, והסיבה לכך היא מפני שמכר כש"תלויהו וזבין" חל כמבואר בשו"ע חו"מ (סימן ר"ה), היינו שבמכר אף אם לחצו על המוכר למכור וכפו אותו על כך, ואפילו ידענו ע"פ עדים שהמוכר מכר מתוך לחץ שיש בו אונס המקח קיים, כיון שהמוכר קבל את התמורה ואמר "רוצה אני" המכר תקף, וכדי לבטל את המקח במצב של אונס צריך המוכר למסור "מודעה" לפני שני עדים על כך. ולכן אין מקום לבטל הסכם גירושין גם אם ידוע לנו שהושג ע"י לחץ.

טענת תובע שחתם על ההסכם מתוך לחץ ולכן התחייב בו התחייבות מופרזת, ובשל כך הוא מבקש לבטל את ההסכם, לא תקבל, בגלל שלושה נימוקים עיקריים: א. טענת אונס לא תקבל בלא עדים שיעידו שהיה אונס הגוף או אונס ממון לחתום על הסכם זה. ב. כיון שזה אופיו של הסכם גירושין שיש בו התחייבויות מול ויתורים ודינו כמקח ובזה אף אם היה אונס המקח קיים. ואף פשרה דינה כמקח וממכר לעניין זה. ג. הסכם הגירושין נחתם והתקבל בקניין בפני ביה"ד, וביה"ד בדק אם הוא נחתם ונעשה ברצון. ויש להוכיח שביה"ד לא בדק או הוטעה בדבר.

וכך כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט"ז סימן נ"ג) שדן בעניין בעל שהעביר לאשתו בהסכם גירושין כל זכויות או תגמולים שיבואו בגין בנם המנוח. בהסכם הגירושין בסעיף ה' היה כתוב: "כל זכויות או תשלומים או תגמולין שיבואו בגין הבן המנוח יעברו לזכות האישה", ונשאל האם רשאי הבעל לאחר מכן לחזור מהסכמתו.

והסיק שם שאינו יכול לחזור בו, אף אם יטען שחתם באונס, משום שרצה באותה עת את הסכמת אשתו לגירושין, ותמורת סעיף זה ניאותה להתגרש. והוסיף בתשובתו כי המערער הצהיר וחתם בחתימת ידו על כתב הבקשה לזירוז הגירושין, ושם כתב כי חתם על ההסכם מרצונו הטוב, ואם כן שוב איננו נאמן לטעון שנלחץ בזמנו להסכים לכך. והוסיף עוד שאפילו אם אכן הסכים לכך מפני שלא הייתה לו ברירה ורצה שהאישה תקבל את הגט, הא בכהאי גוונא שהוא "אנוס מחמת עצמו" לא נקרא אונס, כדנפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן ר"ה סעיף י"ב) שבאונס דאטי ליה מנפשיה כגון מי שמוכר מפני שהוא דחוק למעות לא הוי אונסא, וזביניה זביני.

לענין זה נזקק בשו"ת ציץ אליעזר גם במקום אחר (חלק י"ב סימן ע"ד) שהזכירו הגר"א אוריאל. באותה תשובה דן בעניין זוג שהתגרש, וכדי שתתגרש האישה לקבל את הגט הסכים בעלה להתחייב לשלם עבור הילד המשותף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סכום מזונות גבוה יותר ממה שרגילים לחייב, וזמן מה אחרי הגירושין, רצה הבעל לפטור את עצמו מחיובו הגבוה במזונות ולשלם פחות, בטענה שהוכרח להתחייב כפי שהתחייב אז מפני שללא התחייבות זו אשתו לא הסכימה לקבל גט פיטורין, וקשה לו כעת לשלם סכום גבוה כזה. הציץ אליעזר כתב:

"הנה אין כל מקום למבוקשו זאת של הבעל, היות ובזמנו סודר ההסכם לפני בית הדין שדן בדבר ומתוך הסכמה מפורשת שלו. לא מסר שום מודעה על כך, וגם לא הביע שום גילוי דעת בעל פה שמתוך אונס הוא מסכים לזה. ואם חשב בלב על כך הרי זה בבחינה של דברים שבלב שאינם דברים, והסכום שהסכים אליו איננו מוגזם כל כך עד שיהא מקום להרהר אולי הוה כאומדנא דמוכח שלא הסכים מרצון על כך"

ועוד הוסיף:

"ועל הטענה שהיה אונס, מלבד שכבר הזכרנו שלא היה כן, יש להוסיף שאפילו לו נניח שהסכים לכך מתוך הכרח, הא הרי זה אז רק אונסיה דנפשיה דלא מיקרי אונס, וכל משא ומתן וכל הסכם ופשר בין צדדים מריבים לא תמיד בא הדבר מתוך הסכמה ורצון של ממש משני הצדדים גם יחד, אלא פעמים שאחד הצדדים מתוך הכרח ומתוך רצון לגמור את העניין מסכים לדרישותיו של השני. וכדי שעל ידי כך ישיג מתוך זה מה שחשוב לו ביותר להשיג לפי צרכתו (יעויין בבבא בתרא דף מ"ח, וכן בערוך השולחן אבן העזר סימן קל"ד סעיף כ"ב), ולכן אונס כזה לא מיקרי אונס"

ועוד כתב (אך דבריו לא מתאימים לנדון דידן):

"יתר על כן, אפילו אי לו בנידוננו היה כן מיקרי זה אונס, הא גם כן אין זה כאונס של תלוהו ויהיב, אלא כאונס של תלוהו וזבין, כי על ידי הסכמתו - ההכרחי הזה קיבל מה שרצה ורדף לקבל תמורת זה ואשר היה מוכח בעליל שהיתה זאת התמורה שקיבל עבור כך שוה לו ביותר מזה, והוא לזכות להיות על ידי כך בן חורין מזאת האישה וליפטר מכל חיוביו כלפיה שחלו עליו כל עוד היתה אשתו, וגם לרבות, ואולי זאת בעיקר להיות על ידי כך בן חורין לישא האישה שחפץ בה, וד"ל. (יעויין בפתחי תשובה אבן העזר שם ס"ק י"א וס"ק י"ז עיין שם). ויתכן על כן שאין זה אפילו בגדר של תלוהו וזבין, אלא הוא זה נתינת תמורה עבור ההסכמה של האישה לקבל את הגט פיטורין ולעשותו על ידי כך בן חורין, והיא הסכימה לכך על ידי ההתחייבות היותר גדולה מהרגיל למזונות הבן אשר זה יביא לה יותר הקלה בטיפולה בו ובכלכלתה אותו, וכיוצא בזה"

הלכך הסיק ביחס לנידון דידיה:

"על כן אין כל מקום להיענות למבוקשו של הבעל כעת להוריד ולהפחית גובה סכום התחייבותו במזונות בנו"

והנה מצאנו בשולחן ערוך (חושן משפט סימן ר"ה סעיף ג')::

"פשרה דינה כמכר ומחילה דינה כמתנה".

וביתר בירור כתב בית יוסף בסימן ר"ה וזה לשונו:

ולעניין פשרה ומחילה כתב הרמב"ם בפרק עשירי מהלכות מכירה (הלכה ג') דפשרה דינה כמכר ומחילה דינה כמתנה, וטעם המחילה פשוט, דמה לי נותן לו עכשיו ומה לי מוחל מה שהוא חייב לו? ופשרה דמיא למכר, לפי שהתובע ירא שמא יפסיד כל תביעתו בדין, ולכן הוא מתפייס ליטול קצת בפשרה, וכן הנתבע ירא שמא יחייבנו לשלם כל מה שתובע ממנו ולכן מתפייס לשלם מקצתו בפשרה, והיינו מכר ממש, שהוא מוכר לחברו כל זכות שיש לו בתביעה זו בסך שמתפשרים ביניהם, והלכך אם אנסו עד שנתפשר עמו פשרתו פשרה, אלא אם כן מסר מודעה, ואם לא כתבו במודעה אן סהדי ידעינן באונסיה, אין מודעה זו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כלום, אבל אם אנסו עד שמחל לו, אם יש עדים שיודעים באונסו, אף על פי שלא מסר מודעה וכן אם מסר מודעה ולא ידעו עדים באונסו אין מחילתו מחילה.

מבואר בבית יוסף, שכאשר יש תביעות הדדיות בין אחד לרעהו ובעקבותיהם ישנם ויתורים זה כנגד זה, הרי שכל אחד בויתוריו מרוויח כמה שיצא דינו בפשרה, ובכך שוויתר חברו לא יתבע אותו ועל כן הוויתור הוא כתמורה לכך והרי זה כמכר ולא כמתנה.

אולם יש להגביל חידוש זה לפשרה בדבר שצריך משפט, ואין הדבר ברור כדברי צד אחד, וכן כתב גם הקצות החושן בסימן ר"ה (ס"ק ב') וזה לשונו:

פשרה דינה כמכר. והא דכתב בשולחן ערוך (סימן י"ב סעיף י"א) דאם הפחידו יכול לחזור בו עיין שם, משום דהכא מיירי בדין מסופק שאינו ידוע להיכן נוטה, או בדבר שיש בו הכחשה ועסק שבועה ביניהם והווה ליה תורת פשרה, אבל התם מיירי שהיה הדין ברור בלי שום ספק ואינו בתורת פשרה כלל ומשום הכי הווה ליה אונס גמור.

ולכן אין הדברים אמורים בפשרה שאנסו אדם למכור בפחות משווי הנכס, שאז זה מתנה ולא מכר עם תמורה, אבל בהסכם שהצדדים אינם יכולים להכריע בעצמם ואלמלא הפשרה היו נזקקים לעמוד במשפט ארוך ומייגע, הרי שהסכם פשרה שחוסך את ההליכים המשפטיים דינו כפשרה שהיא כמכר כפי שפסק השו"ע. אולם במה דברים אמורים, במקום שהפשרה הינה בתחום הסבירות וההיגיון, אך לא במקום שנסיונות העניין מורים שהפשרה גם היא מוטית, וכגון במקרים שכתבו הפוסקים שאסור לעשות פשרה עיין שו"ת דברי מלכיאל חלק ב' (ס' קלג), ואכ"מ. והוא הדין במקום שהתחייבות לא באה מתוך פשרה אלא מסיבות אחרות.

חובתנו לחזור ולהדגיש, שנראה ברור שהסכם גירושין כמוהו כהסכם פשרה שדומה למכר. שהרי מטבע הדברים לפני פרידת בני הזוג יש דברים רבים העומדים על הפרק שצריכים הכרעה הלכתית ומשפטית זה ביחס לחיוב בגירושין וביחס לחלוקת הרכוש, ואף אחד אינו יודע בדיוק כיצד יתנהל ויסיימו הליך משפטי, ואם כדי לחסוך את ההליך והסיכונים הכרוכים בו, מגיעים הצדדים להסכם, והרי גם בנידון דידן עלה עניין הגירושין עוד קודם לאירוע בו הוחתם הבעל לשעבר על הסכם הגירושין, אך קודם הגילויים שגילתה האשה, הצדדים לא הגיעו להסכמות. משא ומתן לגיבוש הסכם גירושין כולל וויתורים ופשרות, וודאי שיש להסכם זה דין מכר, אף שפעמים אחד הצדדים מותר יותר מהצד השני. שכאמור וויתור ומחילה של כל צד לצד שכנגד נעשה בתמורה שהצד שכנגד מסיר את חרב התביעה הצודקת כנגדו, נמצא שכל אחד קונה את הסרת הסיכון הכרוך בקיום הליך משפטי ממצה, ולכן דין הסכם גירושין כדין מכר. ועל כן כל הסכם גירושין שחוסך את התביעות ההדדיות שבין בני הזוג דינו כדין מכר.

עמדתנו העקרונית היא כי אף שהסכם כזה או אחר אינו "סימטרי" ולעיתים נראה כאינו שוויוני, אל לנו להתערב בהסכמת הצדדים שהביאה להסכם, משום שלעיתים, שיקולים כאלו או אחרים מביאים אדם לסבור כי בנסיבות המצב שלפניו, ההסכם הזה כדאי לו, ולא אנו נטיל "וטו" על הסכמת צד להסכם, הסכמה שהייתה כדאית לו בעת עריכתו, אף שכיום הוא מלין על כך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דבר זה נקבע גם בפסיקה האזרחית, שאין לערכאה השיפוטית להתערב במקרה שההסכם אינו סימטרי וכאמור בתמ"ש 23200/96 באשר להתערבות ערכאה שיפוטית בהסכם שערכו שני הצדדים:

יש לא אחת שכן זוג, כדי לקדם גירושין או שלום בית, מסכים לתנאים שהם מבחינה אובייקטיבית גרועים אך מחישים את שלום הבית או הגירושין. שיקולי כדאיות של בן הזוג, אינם עילה להתערבות בית המשפט בהסכמים שנכרתו בין בני זוג ואושרו כדין.

ואף אם נניח שהיו בהסכם זה תנאים בלתי סבירים, עדיין אין בכך כדי לבטל הסכם שנחתם ע"י שני צדדים. הסברא היא, שייתכן שכדי לסיים את הסכסוך, צד אחד מוכן אף לוותרים מופלגים. ועיין עוד במה שנכתב בע"א 537/82 (ברק נ' ברק, פד"י לח (4), 626):

הצדדים להתקשרות הם הדואגים לענייניהם [...] אפשר שצד זה, המתקשר בחוזה, מודע לכך כי ההישגים הם בעיקר לזולתו, ובכל זאת, מטעמים הרצויים לו, הוא מתקשר באותו הסכם. אל לו לבית המשפט להתערב בכגון דא [...].

כמו כן על הרשות השיפוטית מוטלת החובה לדאוג לסופיות ההליך, ולא לאפשר פתיחת הסכמים, ולכן פתיחת הסכם וביטולו ייעשו רק אם הובאו טעמים משכנעים לעשות כן.

ועיין במה שנפסק במקרים דומים שבהם אחד הצדדים רצה לבטל הסכם פשרה שאושר, למשל בע"א 2495/95 (הדס בן לולו נ' אטראש אליאס ואח', פ"ד נא (1), 577, עמ' 594–595):

[...] יש לייחס משקל ניכר לערך בדבר סופיותן של פשרות [...] יש להביא בחשבון את מרכזיותו של ערך זה מבחינת הצדדים לפשרה. ההגנה על ערך זה חיונית, כדי להגשים את הציפיות הסבירות של הצדדים להסכמי פשרה. תכונה מרכזית של הסכמי פשרה [...] היא הסופיות שלהם [...].

וכן בע"א 5914/03 (אפרים שוחט נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, פורסם בנבו, 1.5.2005):

בית משפט זה עמד בעבר על הצורך לייחס משקל ניכר לסופיותם של הסכמי פשרה שקיבלו תוקף של פסק דין על מנת להגשים את ציפיותיהם הסבירות של הצדדים להם.

בהתחשב בכך נפסק כי יש להצביע על טעמים משכנעים וכבדי משקל על מנת להצדיק ביטולו של הסכם פשרה שקיבל תוקף פסק דין.

אכן הדברים נכונים במקרים רבים כידוע לכל היושבים על מדין והבאים בשערי בתי הדין, כי פעמים רבות צד אחד מוותר ויתורים מופלגים כדי לסיים את הסכסוך וכמו שאמרו חז"ל (בבא בתרא ל, ב) "עביד איניש דזבין דיניה", אך אין זה כלל מוחלט.

חובה עלינו לבחון בכל מקרה אם יש בו היגיון ולו היגיון רחוק.

הנה אין ספק שבמקרה שלפנינו התביעה לחתימה על הסכם הגירושין לא הייתה בעקבות בקשת אחד הצדדים להתגרש ועריכת מ"מ מסודר, אדרבה במקרה שלפנינו כשהסכים הבעל גירושין, הועמד ע"י האשה תנאי של העברת מחצית הדירה אליה, דבר שמנע השגת הסכם. לו היה הבעל מסכים לתנאי האשה ללא לחץ אחר, לא היינו שומעם טענתו, שנאנס להסכים להסכם כדי להתגרש. שבזה היינו אומרים קניית את הסכמתה ע"י קביעת תנאים דרקוניים בהסכם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אמנם אליבא דאמת נוסח זה של ההסכם היה בעקבות דרישת האשה להתגרש על פי הסכם גירושין זה. האשה "תפסה" את הבעל מתנהג באופן לא ראוי, באופן שאם היה מתגלה למפקדיו, קרוב לודאי שהיה מפוטר ממשרתו, פנתה לבעל באיום שאם לא תתגרש על פי תנאי, תנאים החורגים מתנאי הסכם גירושין רגיל, שבו הבעל מעביר חלקו בדירה לאשה, משלם מזונות גבוהים מאוד לזמן ארוך מאוד, לתקופה שהילדים יהיו ברשות עצמם ויוכלו להתפרנס, ומלבד זאת משלם גם כתובת האשה. ואין להסכמה זו הסבר אלא בחששו של הבעל שסודו יתגלה.

הן אמת אם תרצה לומר, הרי בעקבות שתיקתה של האשה על מעשיו קיבל הבעל את האפשרות לקידום, דבר שלא התבצע בפועל לאחר מכן בגין גורמים אחרים. והרי כמו שהארכנו מעשים בכל יום כשצד אחד מעוניין בגירושין וצד שני אינו מעוניין או אינו רוצה, פעמים רבות הצד המעוניין חותם על הסכם ומוותר על זכויותיו שללא רצון עז זה, להתגרש, לא היה מוותר, כגון בעל שמעוניין לגרש את אשתו מפני שנתן עיניו באחרת ומוותר לאשה על חלקו בדירה. וכן איפכא אשה מוותרת על זכויותיה ברכוש ולפעמים על זכותה לכתובה כשהגירושין יצאו מהבעל. שבזה ודאי לא יוכל הצד שוויתר לטעון ויתרתי באונס, מפני שחפצתי בגירושין שהרי קיבל תמורה למחצית הדירה ו/או הרכוש, גירושין ושחרור מבין זוגו. ואף שלא כל אחד מוותר בכהאי גוונא, הוא עשה חשבונותיו וזבין שחרורו.

ואולי גם הכא נימא הכי שהרי הבעל היה מעוניין בשתיקת האשה וקיבל שתיקתה בתמורה. אמנם זה אינו, דשאני התם שהצד הפחות מעוניין נותן הסכמתו לגירושין והצד השני קנה שחרורו, אך הכא אין האשה נותנת לבעל כלום, אלא משתמשת בכוחה להזיק לו כדי לקבל תשלום שאינו מגיע לה. שתיקה זו אינה טובת הנאה הניתנת, אלא עושה, שהרי זה דבר הנדרש מאדם מוסרי שלא ילשין ולא יזיק לחברו כשאין לו תועלת בהלשנה, קל וחומר בבן זוג (אף שעומדים להתגרש) שהרי אף המחוקק פטר בן זוג להעיד כנגד משנהו בגין חוסר המוסריות שבדבר. וסיפור מעשיו של הבעל (או אף איום לספר) למפקדיו, אינו נתינת תמורה אלא ויתור על היכולת לעושה. ולהכי בנידון דידן לא הוי כתלוהו וזבין ומשלם תשלום שלא כולם משלמים, אלא הבעל שילם ללא קבלת תמורה ולהכי הוי כתליוהו ויהיב.

ויש להעיר בהא מילתא ממה שכתב הרשב"א בתשובה (ח"א סימן תתפג):

שאלת: אשת איש שהיה בעלה מתקוטט עמה כדי שתמחול לו מקצת כתובתה והוציאה מביתו, ונתפייסה ומחלה כתובתה כדי שתשב עמו בשלום ולא מסרה מודעה על המחילה, ולזמן באתה לגבות כתובתה ותבעה כולה ואמרה "נחת רוח עשיתי לבעלי".

אינה צריכה למסור מודעה לפי שהדבר מראה בעצמו שאנוסה היתה [...] אבל אם נאנסה ומחלה ויש לה עדים על האונס כגון זה האונס המחילה בטלה. וכל שיש ספק בידו לעשות אותו אונס ומפחידה הרי זה אונס. ולא אמרינן בכי הא עביד איניש דגזים ולא עביד. וזה פשוט. ע"כ.

ופסקו הרמ"א (אבן העזר סימן קה סעיף ה): "אנסה למחול, כגון שהיה מתקוטט עמה תמיד ומחלה לו כדי שתשב עמו בשלוה, מחילתה בטילה אף על פי שלא מסרה מודעה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין בבית שמואל (שם ס"ק טז) שהעיר מדברי הרא"ש בתשובתו (כלל לח סימן ז) שהובאה בטור (אבן העזר סוף סימן קיח):

וששאלת על אשה שמחלה כתובתה ונדוניתה וכל תנאי כתובה מחילה גמורה וטוענת שמחלה מפני היראה, שהיה מגזם לה לגרשה או לישא אחרת עליה מפני שלא היתה יולדת – אין זו טענת אונס לבטל המחילה כי בדין היה עושה לישא אשה אחרת לקיים פריה ורביה, והיא שחדתו בממון למנעו מלישא אחרת. ועוד דאין אונס זה גלוי, ועוד דלא מסרה מודעא.

והנה הרשב"א והרא"ש דיברו באישה שמחלה על כתובתה וטוענת שמחלה באונס.

הרשב"א פסק כיוון שעשתה כן כדי להינצל ממריבות בטלה מחילתה ונראה שהוא הדין אם תיתן ממון באונס. לכאורה נראה שהרא"ש חולק על סברתו, שהרי כתב שמי שמחלה מפני ש'גזים' (= איים) לגרשה – תועיל מחילתה, ולא נימא דהוויא מחילה באונס. אך באמת לא כן הדבר: הרשב"א מיירי במי שבעלה גורם מריבות שלא כדין וכדי להשקיט את המריבות מוחלת ונותנת לו מה שלא ראוי שתמחל ושתינתן ולהכי הוויא מחילה באונס ובטלה, ואילו הרא"ש מיירי במי ששהתה עשר שנים ולא ילדה והתם מן הדין יכול וצריך לגרשה. ולכן אם מוחלת על כתובתה כדי שלא יגרשה ומקבלת זאת בתמורה לזה שתישאר נשואה – מכיוון שקיבלה תמורה חלה מחילתה.

החילוק אפוא ברור: עובדא דהרשב"א הוויא כתליוהו ויהיב דלא חלה המתנה וכדכתב טעמא "וכל שיש ספק בידו לעשות אותו אונס ומפחידה הרי זה אונס", אך עובדא דהרא"ש הוי כתלוהו וזבין דחלה המכירה ובפרט דלא מסרה מודעא.

המקרה שלנו דומה למקרה שהוזכר בתשובת הרשב"א שהדברים מראים שמכיוון שאימה על הבעל והדברים היו מסורים בידיה, הבעל היה אונס להיכנע לדרישותיה כדי שלא תזיק לו, שהרי במעטפת שיצרה כדי להכריחו לחתום על ההסכם ודאי שהיה לו חשש גדול שאי הסכמה לדרישותיה תגרום לו לנזק.

לאור כל האמור לעיל אני מצטרף למסקנות הגר"א אוריאל.

הרב שלמה שפירא-אב"ד

עיינתי בדברי עמיתיי הרבנים הגאונים, למרות שנטיית ליבי כדבריהם, אבל ההלכה היא הקובעת, ולדעתי אין הלכה כדבריהם.

בפנינו תביעת הבעל (לשעבר) לביטול הסכם הגירושין, שאושר וקיבל תוקף פסק דין בביה"ד. אמנם ידידי הגר"א אוריאל כבר הביא בתמצית את הרקע והעובדות שבעקבותיהם תובע הגרוש את ביטולו של הסכם הגירושין, מכל מקום, אכתוב בסגנון שלי ועד כמה שניתן אקצר עקב הדחיפות בהוצאת פסק הדין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המקרה העובדתי אילולא שהיה מגיע בפנינו לדיון, היה נשמע כסיפור עלילתי מרתק, כאשר צד אחד משתמש באמצעי איום והפחדה כדי לגרום לצד השני להתרצות להסכם גירושין שיש בו ויתורים מפליגים ביותר של הצד הכפוי לצד הכופה, ובמונחים הלכתיים מוגדר הסכם שכזה כהסכם כפוי.

להלן עיקרי העובדות הרלוונטיות:

- (1) בני הזוג נישאו זל"ז כדמו" בתאריך.....
- (2) בני הזוג וילדיהם שניהלו אורח חיים בעל אופי דתי, נסעו במסגרת עבודתו של התובע, ושהו שם בשליחות כשנתיים.
- (3) בסוף שנת 2011 החלה הנתבעת לחשוד בתובע בעקבות התנהגותו ואמירות הקשורות ליחסי האישות שבין הצדדים, והחליטה לערוך חקירה ובירור. לשם כך שכרה שירותי חקירה פרטיים.
- (4) לאחר החקירה התברר כי התובע מבלה ביצירת קשרים מיניים עם נשים שונות באמצעות אתרים באינטרנט, ובין השאר הוא פרסם תמונות עירום שלו עצמו באתרים ברשת.
- (5) עם גילוייה של הנתבעת את מעלליו המיניים של התובע בסיועו של חוקר פרטי ב....., יצרה הנתבעת קשר עם התובע באמצעות האינטרנט, כאשר היא מציגה את עצמה כאשה בשם בדוי, וקבעה עם התובע פגישה במלון ב..... בתאריך 19/4/12.
- (6) אכן התובע התייצב בשעה היעודה בבית המלון במטרה לפגוש את "סינדי" לצורך פגישה בעלת אופי מיני.
- (7) והנה הגיע רגע המפגש "האמיתי", הנתבעת שלחה לתובע הודעת דוא"ל ובה כתבה (ציטוט תרגום חופשי מאנגלית לעברית, כפי שנכתב בכתב תביעתו של התובע).
....., המשחק נגמר!
- תודות לחוקרים פרטיים, אני יודעת את כל מה שעשית ויש מספיק מסמכים במספר מקומות בישראל וב....., להבטיח שהקריירה שלך וכל מה שחשוב לך ייהרס.
- הניירת (העדויות) הכוללים צילומי ווידאו, תמונות, תאריכי בתי-מלון, חילופי הודעות אלקטרוניות והרבה יותר בכדי להרוס אותך.
- יש לך את הדרך היחידה החוצה, אני אהיה ליד השולחן בעוד דקה. אם אתה בוחר שלא לחכות לי, כל הראיות הללו ימצאו את דרכן לכולם- לכל האנשים החשובים לך ובראש וראשונה ל.....
נתראה בעוד דקה.
.....(שם הגרושה)
- (8) הנתבעת גייסה שני בחורים אשר התלוו אליה למפגש עם התובע, התובעת לא רק שהיא איימה על התובע כי תדאג לחסל לו את הקריירה. אלא שגם אותם שני בחורים שהתלוו לנתבעת דאגו "להבהיר" לתובע כי מוטב שישתף פעולה עם הנתבעת בכל הקשור להסכם הגירושין.
- (9) הנתבעת התייצבה לפגישה כשהיא מגובה במסמך המכיל הסכמה לגירושין אשר הוכן מראש על ידי הנתבעת, ואילצה את התובע לחתום על המסמך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- 10) התובע חש כי עולמו חרב עליו, נאלץ בעל כורחו להיכנע לתכתיביה של הנתבעת, וחתם.
- 11) הסעיפים בהסכם הגירושין הממחישים את חוסר הסבירות וההגינות שבהסכם הם כדלהלן:
- סעיף 7: החל מהרגע שבו האשה והילדים יחיו בבית אחר, ישלם האב מזונות לכל ילד 2500 ₪ עד הגיוס לצה"ל או לתחילת השירות הלאומי. החל מהגיוס או תחילת השירות הלאומי ישלם האב שלישי מסכום המזונות עד גיל 25. במקרה והילדים לא יתגייסו לצה"ל או לא ישרתו בשירות לאומי, האב ישלם שלישי מסכום המזונות החל מגיל 18 ועד גיל 25, או עד לנישואין הקודם מה-2.....
- סעיף 8: קצבת הילדים מהביטוח לאומי וכל תשלום שהילדים יהיו זכאים לו על ידי כל מוסד או גוף ממשלתי ישולמו לאם.....
- סעיף 9: האב ימשיך לשלם את כל הביטוחים דרך מקום עבודתו....
- סעיף 10: הוצאות רפואיות של הילדים ימומנו על ידי הצדדים בחלקים שווים, כגון טיפולי שיניים....
- סעיף 11: חינוך: חינוך חובה עד סוף התיכון..... ייקבעו וימומנו בחלוקה שווה....
- סעיף 14: הרכוש: לבני הזוג דירה ב..... ברחוב.... הדירה נמצאת.... ומצורפות אליה 2 חנויות ובמסגרת הגירושין הבעל מוותר באופן בלתי חוזר על חלקו בדירה ומעביר לה את הזכויות ללא כל תמורה.
- סעיף 15: חובות: ישנה משכנתא על הדירה במסגרת הר"מ בישראל ולאחר העברת בעלות הדירה לאשה, יתבצע הליך העברת יתרת חוב המשכנתא לאחריות של האשה.....
- סעיף 16: חשבונות הבנק בארץ וב..... יופרדו ויתחלקו שווה בשווה בין הצדדים.
- סעיף 17: חסכוניות: כל זכות נצברת מכל סוג שהוא.... שנצברו ע"י בני הזוג מין [הטעות במקור] הנישואים עד יום חתימת ההסכם זה ע"י בני הזוג, יתחלקו שווה בשווה, זכויות שאינן נזילות יתחלקו במועד הראשון של הפדיון.
- סעיף 19: דמי כתובת האשה ישולם לה 94,000 ₪ (מאה אלף כפי שכתוב בשרט הכתובה בניכוי 6 על חשבון חלוקת הציוד המשותף). מועד תשלום הכתובה תוך חודשיים ממועד אישור הסכם זה.
- סעיף 20: חלוקת הציוד המשותף עפ"י ההסכם בין הצדדים.....
- עד כאן סעיפי ההסכם הנחוצים להכרעת הדין.

12) הסכם הגירושין אושר וקיבל תוקף פסק דין בביה"ד בתאריך 22/5/12

על המדוכה

א. הסכם הגירושין המונח בפנינו להכרעה בתוקפו, מתוכן ההסכם בולט חוסר האיזון בין הצדדים מה שמאפיין במונחים הלכתיים, "הסכם כפוי", כאשר יש בו ויתורים מפליגים ביותר של הצד הכפוי לצד הכופה. מה שמחייב את בחינתו ההלכתית של ההסכם, וכמו כן קיימים בו המאפיינים הנדרשים לביטול חוזה על פי סעיף 18 לחוק החוזים שכך לשון החוק:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"מי שהתקשר בחוזה עקב ניצול שניצל הצד השני או אחר מטעמו את מצוקת המתקשר, חולשתו השכלית או הגופנית או חוסר נסיונו ותנאי החוזה גרועים במידה בלתי סבירה מן המקובל, רשאי לבטל את החוזה".

דהיינו, תנאי אחד מצוקת המתקשר, תנאי שני ניצול מצוקתו של המתקשר, תנאי שלישי, תנאי החוזה גרועים במידה בלתי סבירה מהמקובל.

מלשון החוק עולה בבירור שיש צורך בקשר של ניצול מצוקתו של המתקשר עם תנאי חוזה גרועים, כלומר שהצד השני ניצל את המצוקה של הצד האחד לשם הכתבת תנאים בלתי סבירים, אבל עצם ההתקשרות החוזית מתוך ניצול המצוקה של האחד, ומאידך תנאי החוזה הם סבירים, אין זה מספיק כדי לבטל את החוזה.

[ראיתי לנכון לבחון את תוקפו החוקי של ההסכם לפי עילת העושה סעיף 18 לחוק החוזים, ולא לפי עילת כפיה שהיא סעיף 17 לחוק. מפני שעילת הכפיה והעושה מאד קרובות זו לזו עניינית ומעשית. מהותן של שתי העילות נובע מפגם ברצונו החופשי של המתקשר, כתוצאה מלחץ או מצוקה שהופעל עליו או שהיה נתון בו בעת ההתקשרות לחוזה, לכן טענות של כפיה ועושה נכרכות תדיר זו בזו (ראה ע"א 784/81 שפיר נ' אפל).]

יחד עם זאת, קיימת בחוק הבחנה משמעותית בין עילת כפיה לעילת העושה, בעוד הוראת החוק בעילת העושה קובעת את היות תנאי החוזה בלתי מאוזנים באופן קיצוני כלשון החוק "גרועים במידה בלתי סבירה מן המקובל", הרי שעילת הכפיה בהוראת סעיף 17 אינה מתייחסת כלל לתוכן החוזה האם תנאי החוזה סבירים.

בהסכם הנדון בפנינו העילה הבסיסית לביטולו של ההסכם נובע מחוסר הגינותו של החוזה המתבטא בתנאיו המופלגים לטובת האשה.

אך לא רק זו, כי אף המגבלה הקבועה בהוראת סעיף 17 (ב) לחוק הקובעת "אזהרה בתום לב על הפעלתה של זכות אינה בגדר איום לענין סעיף זה".

הפרשנות למגבלה זו, כי איום בהפעלת זכות שאינה קיימת, כאשר המאיים אינו מאמין בקיומה, היא בגדר עילת הכפיה (ראה ע"א 784/81).

אזהרה בתום לב כלשון החוק, היא אזהרתו של מי שסבור בכנות, גם אם שלא בצדק, כי הוא בעל זכות (ראה דיני חוזים גבריאלה שלו עמ' 424).

במקרה דנן, תהא אשר תהא שאט הנפש מהתנהגותה הבריונית של האשה כלפי הבעל, מסתבר שהאיום שהאשה הפעילה כנגד הבעל באזהרה כי תספר לממונים עליו במסגרת תפקידו, על מעלליו המיניים, האשה היתה סבורה כי היא בעלת זכות להוציא איום זה לפועל או לפחות להשתמש בזה כאיום כלפיו, מפני שכאשה נבגדת ממעשי בעלה האמינה כי זו זכותה, היות ובעלה במעשיו הנלוזים הפר את האמון הזוגי.

יתר על כן, כדי להוות עילת כפיה בגדר סעיף 17, הפגיעה או האיום בפגיעה צריכים להיות בלתי חוקיים (ראה דיני חוזים גבריאלה שלו עמ' 333).

במקרה הנדון בפנינו, במידה והאשה היתה מגשימה את איומה, האם זו פגיעה בלתי חוקית, בוודאי שלא, ולכן אין זה עומד בגדריה של עילת הכפיה כדרישת החוק.

לפיכך העילה שקמה לבחינת תוקפו של הסכם הגירושין, היא עילת העושה.

עקרונות החוזה הכפוי בהלכה:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לעומת האמור לעיל, בהלכה קיימת קביעתו המפורסמת של רב הונא המובאת בבבא בתרא דף מ"ז :
וזה לשונו :

"תליוהו זבין (מפרש הרשב"ם, מי שתלו אותו או עשו לו יסורין עד שמכר וקיבל הדמים
ואמור רוצה אני) זביניה זביני (מכירתו מכירה)."

ממשיכה הגמרא ומסבירה מהו טעמו של רב הונא.

"כל דמוזבין איניש, אי לאו דאניס לא הוה מזובין. ואפילו הכי זביניה זביני."

מפרש הרשב"ם:

"רוב הפעים וכלי ביתו וטליתו שאדם מוכר אי לאו דאניש ודחיק במעות לא הוה מזובין,
ואפילו הכי הוה זביניה זביני בעל כרחו אפילו לא גמר ומקני, שלא נתנה תורה חילוק
במקח וממכר בין דברים העריכים לו ומכרן לדברים שאין צריכין לו, אלא כולו קונה
לוקח, והכא נמי, אף על גב דאניס מוכר קונה לוקח הואיל וקיבל (המוכר) דמים, אע"ג
דלא גמר ומקני."

אם נסביר זאת בשפה בת ימינו הסבר דבריו של רב הונא הם כדלהלן:

לעולם בעולם המסחר אדם המוכר פועל במסגרת אילוצים, ועל כן לעולם אין המוכר פועל מתוך
רצון חופשי מלא. רצון מושלם בכריתת חוזה קיים בעולם תאוריה, אך לא בעולם המעשה. כל אדם
המוכר נכסיו באופן חופשי אינו עושה זאת מחמת שהוא אינו מעוניין להמשיך ולהחזיק את נכסיו
אלא זה נובע מאילוצים כלכליים הגורמים לו להשלים עם המציאות ולוותר על נכסיו לטובת קבלת
תמורתם, לכן לפי רב הונא עקרונית אין להבחין בין מכירה במסגרת אילוצים כלכליים לבין מכירה
במסגרת הנובעת מתוך אילוצי כפייה פיזיים.

ב. בשים לב המתבאר מדברי הגמרא שכשם שבכל מכירה המוכר אנוס ואין לו רצון גמור למכור, ובכל
זאת המכירה חלה והיא בתוקף, הוא הדין שבמכירה הכפויה שבדברי רב הונא, היא צריכה להיות
בתוקף. לא נאמר כאן בדברי הגמרא שכשם שבכל המכירות קיים רצון גמור, כן במכירה הכפויה
שבה עוסק רב הונא יש רצון גמור של הנכפה.

הסבר זה מתבסס על פירושו של הרשב"ם בדברי רב הונא כפי שהובאו לעיל.

מתוך כך עולה, שניתן להסתפק ברצון מוגבל מצד המוכר ואין דרישה לרצון גמור של המוכר לצורך
חלות המכירה.

ג. לפי הסבר זה יוצא שינוי מאד משמעותי בתפיסה הידועה של כללי הקניין על פי ההלכה שגמירות
דעת היא היסוד לחלות הקניין, לפי טעמו של רב הונא יוצא אם כן שהליך הקניין אינו מתבסס על
גמירות דעתו שהרי גם רצון חלקי מצד המוכר מספיק למתן תוקף לקניין.

ד. אכן הגמרא דחתה הסבר זה ויתכן מהסיבה הנזכרת וקבעה, שיש להבחין בין לחצים חיצוניים
שמפעיל הכופה על המוכר, לבין לחצים כלכליים פנימיים שבהם נתון המוכר וכך הוא לשון
הגמרא:

"ודילמא שאני אונסא דנפשיה מאונסא דאחרניני."

מפרש הרשב"ם:

"שאני אונס דנפשיה שצריך למעות ומתוך כך מוכר הפעיו מדעתו, דהתם איכא
למיימר גמר ומקני."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

”מאונסא דאחריני שמכריחין אותו למכור, דהתם לא גמר ומקני”.

ה. הסבר הדחייה של הגמרא לפי פירושו של הרשב"ם, כי יש להבחין בין לחצים חיצוניים שמפעיל הכופה על המוכר למכור שבאמצעות הלחצים הוא משתלט על רצונו של המוכר ומוביל אותו בהעדר רצונו, לבין לחצים שהאדם נתון בהם מחמת מצבו האישי או הכלכלי אשר ייחשבו כמייצרים או כמעצבים את רצונו שלו משום שזו לטובתו העכשווית, אבל וודאי לא שוללים ממנו את רצונו.

ו. לאור דחיית הגמרא את ההסבר הנ"ל, מביאה הגמרא טעם חלופי לדינו של רב הונא.

”אלא סברא הוא, אגב אונסיה גמר ומקניה”.

ההסבר על פי לשון הגמרא יוצא, שכאשר כופין את המוכר ביסורין למכור את נכסיו תמורת כסף, אין לאפיין את המוכר (הנכפה) כנעדר רצון, שהרי הוא ניצב בפניו שתי אופציות לבחירה, ואין הוא חייב להיענות לדרישתו של הכופה, שכן בידו לסרב לדרישתו ולהתמודד עם היסורים שמתכוון הכופה להפיל עליו. בחירתו להימלט מהיסורים ולהיענות לדרישת הכופה למכור לו, בזה הוא גילה את רצונו, שהרי בזה הוא בחר ועל כן לא ניתן להגדירו כנעדר רצון, דהיינו שגם רצון מחמת כפייה נחשב כרצון לעניין גמירות דעת הקניינים.

ז. דומה שדברי רב הונא גם לאחר ההסבר השני עדיין קשה להולמם. כי הרי ברור שאדם הפועל מחמת כפייה אין הוא נטול בחירה כי כאמור יש בידו לבחור לסבול יסורים ולא לקיים את דרישת הכופה, יחד עם זאת כאשר הוא בוחר לקיים דרישת הכופה בחירתו משרתת את רצון הכופה ולא את רצונו החופשי שלו.

ואם רצונו של המוכר איננו, גמירות דעת הנדרשת לגמר הקניין מניין?

ח. אלא שהבנת דברי הגמרא לפי מה שמובא (בספרי האחרונים), שיש להבדיל בין רצונו של המוכר לבין גמירות דעת ואין הכרח שגמירות הדעת תשקף את רצון הצדדים לקניין.

לשם הבנת העניין נמחיש זאת. כגון, אם מאיימים על המוכר ומעמידים בפניו ב' אפשרויות, אפשרות אחת אם לא תמכור את נכסיך תפסיד הפסד גדול, ואם תמכור את נכסיך תפסיד הפסד קטן, וכמובן שהוא מעדיף את ההפסד הקטן, אז בוודאי חסר בגמירות דעת המוכר היות והמוכר הנכפה לא רוצה אפילו הפסד קטן. ובוודאי הוא לא גמר בדעתו להקנות. אבל כאשר האפשרויות העומדות בפניו זה לסבול או להפסיד, כי אז גם אם זה רצונו החופשי אינו אלא מחמת כפייתו של הקונה, אבל מאחר והוא בחר באופציה שהוא מוכר את שדהו תמורת תשלום מלא, אם כן בסופו של דבר הוא לא הפסיד, יש לומר שהיתה גמירות דעת להקנות למרות שלא היה ברצון.

(הבנה זו היא לפי מה שכתב הגאון רבי שמעון יהודה שקופ בחידושו על מסכת בבא בתרא סימן כ"ז).

ט. המתבאר לפי הסבר הנ"ל, שגמירות דעת והרצון בקניינים אינם חייבים להיות שלובים זה בזה וגמירות דעת בקניין אינה בהכרח משקפת את רצונו של בעל הנכס כמו במקרה הזה שנכפה למכור את הנכס.

היוצא למעשה מהסבר זה של "אגב אונסיה גמר ומקניה". בדעת רב הונא, יותר ממה שהוא מתאר את הרצון הנדרש לגמירות דעת המוכר, הוא מתאר שאין צורך ברצון מושלם כדי לקבוע גמירות דעת המוכר. ויתכן אף יותר מכך, שלפי הסבר זה אליבא דרב הונא, די בגמירות דעת פורמלית אף אם היא בלתי אותנטית היות ואינה משקפת את הרצון הפנימי של הנכפה.

י. הקושי הנעוץ בהסבר זה בדעת רב הונא, שלא ניתן להבין את ההבדל בין מכירת נכס שיש בו מתן תמורה כספית, לבין מתן נכס ללא תמורה כספית. שהרי קביעתו ההלכתית של רב הונא מבוססת על כך שהמוכר הנכפה קיבל מעות בתמורה כפי שמוכח מלשונו של רב הונא תלויהו "וזבין" ובכך

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הוא בא למעט מקרה מקביל של תלויה ו"ויהיב" שאינו באותו קטגוריה הלכתית, ולמתנה כפוייה אין תחולה, וכפי שמבואר בהמשך דברי הגמרא שם, "מודה שמואל היכא דיהיב זוזי", (עיין שם מה שפירש רשב"ם).

לפי הסבר דברי ר' הונא "אגב אונסיה גמר ומקנה", עולה מאליה שאלה מדוע קיימת הבחנה בין תלויה וזבין לבין תלויה ויהיב, אם כאמור אין צורך ברצון גמור כדי לקבוע גמירות דעת המוכר להליך הקניין, אם כן מה ההבדל בין רצון כפוי למכירת נכס בתמורה לתשלום מלא עבורו, לבין רצון כפוי למתן נכס ללא תמורה, והרי גם בנתינת נכס ללא דמים בסופו של דבר הנותן גמר בדעתו לתתו לכופה, והעיקר להימלט מהאיומים שמאיים עליו הכופה.

יא. לפתרון שאלה זו יש להביא את דבריו של הרשב"ם המפרש את סברתו של רב הונא ש"אגב אונסיה גמר ומקנה". וכך לשונו:

"רב הונא מסברא ידידיה קאמר, דמתוך יסורים גמר בלבו ומקני הואיל ואיכא תרתי יסורים ומתן מעות דלא מפסיד מידי."

כלומר לדברי הרשב"ם הכפיייה כשלעצמה אינה מספקת על כן יש להוסיף כאן אלמנט נוסף הפועל במקביל לכפיייה, שמתבטא במתן תשלום מלא לנכס על ידי הכופה לנכפה.

בביאור דבריו של הרשב"ם צריך לומר שמפרש את הסברו של רב הונא שתשלום תמורה כספית מלאה על ידי הכופה, מהווה תמריץ להשלמת גמירות דעתו של הנכפה, דהיינו הכסף שמקבל המוכר הנכפה עבור הנכס שבבעלותו מהווה גורם פסיכולוגי להשגת גמירות דעתו להקנאה. כי הדבר ברור שאין תוקף למכירה ללא גמירות דעת וגם חוזה כפוי צריך לעמוד במבחן גמירות דעת, ולכן גמירות דעתו של המוכר הנכפה לא יכולה להיות מושגת אלא על ידי שילוב שני האלמנטים הפעלת איומים ותשלום תמורה כספית מלאה. וללא תשלום כספי הסכמתו של הנכפה אינה מבטאת את רצונו של הנכפה אלא רק את רצונו של הכופה.

אך, כאשר לכפיייה מצטרף גם מתן מעות כשוויו של הנכס, כי אז לא הכפיייה לבדה גורמת לרצון המוכר למכור אלא בשילוב התמורה הכספית.

לפי זה ניתן להבין את ההבחנה שבין תלויה וזבין לבין תלויה ויהיב. הכסף הוא שעושה את ההבדל ברצונו של בעל הנכס הנכפה.

יב. לפי פרשנותו של הרשב"ם את הסבר הגמרא בדעת רב הונא, יש צורך לשנות את לשון הגמרא שכתבה "אגב אונסיה גמר ומקני", צריך לומר "אגב אונסא וזוזי גמר ומקני". כלשון חידושי הרשב"ם על הגמרא שם שאף הוא נקט פרשנות זו וכן עוד ראשונים, ובעקבות הראשונים אף רבים מן האחרונים גרסו פרשנות זו וכלשון המטעימה של אחד מהאחרונים בעל ערוך השולחן חושן משפט סימן ר"ה סעיף ב'

"דסברא הוא, כיון שאונסין אותו ונותנין לו דמים באופן שאינו מפסיד כלום גמר ומקנה בלב שלם."

יג. לסיכום פרשנות זו עולה, כי רב הונא לא ביטל את חובת יסוד גמירות הדעת בקניינים, ולכן קבע שלצדה של הכפיייה קיים תשלום כספי המגולם כתמורה מלאה ומהווה תמריץ פסיכולוגי של ריצונו של הנכפה לצורך השלמת גמירות דעתו למכור.

קיימת דרך פרשנות נוספת בהסבר דברי הגמרא בדעת רב הונא, והיא על פי גישתו של הרמב"ם, אבל נסתפק בפרשנות הנזכרת שרוב הראשונים גרסו אותה.

יד. לאחר שביארנו באריכות את החילוק בין הנכפה למכור לבין הנכפה לתת מתנה, החילוק בין שתי מהויות אלו יוצר תולדות כפי שמבואר בשולחן ערוך חושן משפט סימן ר"ה סעיף ג'.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"פשרה דינה כמכר. מחילה דינה כמותנה".

ההסבר לכך שפשרה מאופיינת כמכר מובא בבית יוסף שם.

וכך לשונו:

"לפי שהתובע ירא שמא יפסיד כל תביעתו בדין ולכן הוא מתפייס ליטול קצת בפשרה וכן הנתבע ירא שמא יחייבנו לשלם כל מה שתובע ממנו ולכן מתפייס לשלם מקצתו בפשרה. והיינו מכר ממש, שהוא מוכר לחבירו כל זכות שיש לו בתביעה זו בסך מה שמתפשרים ביניהם, לכן אם אנסוהו עד שנתפשר עמו פשרתו פשרה אלא אם כן מסר מודעה...."

המתבאר מדברי הבית יוסף שמהותה של פשרה שכאשר קיימים חילוקי דעות אמיתיים בין שני הצדדים ואין ידוע עם מי הצדק, וע"י הפשרה כל אחד מהצדדים קונה סיכון ומוכר את הסיכוי. כפי שהיטיב להגדיר זאת בתשובת מהרי"ט (רבי יוסף בן משה טראני) חלק ב' סימן צ"ח בתוך תשובתו הוא כותב:

"לענין פסיקת הבירורין הפשרנין, שטוענת רחל שהיה באונס, מפני חמת מציקין והמעיקין לה ע"י עכו"ם, אם הדבר כן, שהדבר ידוע שהינם ע"י שר גדול מהעכו"ם, שעכ"פ ישאנה או ירעוהו ברצי כסף. וכי תימא פשרה היא זו, ודינה כמכר, כמש"כ הרמב"ם בפ"י מהל' מכירה, וגבי מכר קי"ל תליוהו וזבין זביניה זביני, אין זו פשרה אלא במה שיש צד חיוב, וקודם שידעו היכן הדין נוטה, דאיכא למימר עביד איניש דזבין דיניה, שמא יתחייב יותר. אבל הכא, הדבר ידוע שאין באשה שום חיוב לקונסה שכבר עמדה לפני החכם נר"ו ופטררה...."

כאמור, המהרי"ט מגדיר את מהותה של פשרה בהתאם לאמור לעיל "עביד איניש דזבין דיניה", אדם מוכן לקנות (לשלם) את הסיכון שהוא עלול להפסיד בדין, ולמכור את הסיכוי שיש לו לזכות בדין.

גם אביו של המהרי"ט המבי"ט (רבי משה בן יוסף טראני) כתב ברוח אותם דברים בתשובתו חלק ג סימן קט"ו תשובה ארוכה ואצטט רק את סיומה של התשובה שהיא תמצית דבריו:

"ופשרה נקראת כשיש טענות ביניהם, שאין להם בירור בבית דין, או שיש עסק שבועה ביניהם, אז הפשרה קיימת."

טו. בעקבות הגדרת מהותה של פשרה שדינה כמכר, תירץ הב"ח בסימן ר"ה סעיף ט"ו את הסתירה הלכאורית בדברי השולחן ערוך.

דהנה השולחן ערוך חושן משפט סימן י"ב סעיף י"א כותב :

"ראובן הפחיד את שמעון למוסרו לאנס אם לא יתן לו ממון שהיו דנים עליו ואין לו בו זכות כפי הדין ועשו פשרה בקנין וביטול מודעה יכול לחזור."

מדברי השו"ע עולה שאף אם עשו פשרה בקנין יכול לחזור בו אם יתברר האונס ואף בלי מסירת מודעה קודם עשיית הפשרה.

מנגד בסימן ר"ה פסק השו"ע שפשרה דינה כמכר, וממילא כמו במכר צריך שהמוכר ימסור מודעה קודם המכירה כדי לבטל את המכירה וידעו העדים מהאונס, הוא הדין בפשרה. אם כן כאמור דברי השו"ע סותרים.

מיישב הב"ח את דברי השו"ע ומסביר כי בסימן י"ב מדובר במקרה שאין לראובן כל סיכוי לזכות בדין בתביעה שהוא מנהל כנגד שמעון, ולכן ראובן מנסה להוציא משמעון כסף באמצעות איומים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והפחדה. לעומת זאת בסימן ר"ה מדובר במקרה שאין הדבר ברור שראובן לא יזכה בדין ויתכן ששמעון יפסיד בדין, לכן לשמעון כדאי להתפשר ועל ידי כך הוא מרוויח את הסיכוי שיפסיד בדין.

באופן זהה יישב גם הקצות החושן על השו"ע סימן ר"ה ס"ק ב' את הסתירה בדברי השו"ע וכך הוא לשונו:

"פשרה דינה כמכר. והא דכתב בשו"ע סימן י"ב דאם הפחידו יכול לחזור בו. משום דהכא, מיירי בדין מסופק שאינו יודע להיכן הדין נוטה או בדבר שיש בו הכחשה ועסק שבועה ביניהם והוה לה תורת פשרה. אבל התם מיירי שהיה הדין ברור בלי שום ספק ואינו בתורת פשרה כלל, ומשום הכי הו"ל אונס גמור"

טז. המתבאר מדבריהם, כאשר באמצעות הפשרה אותו הצד שנכפה להסכים לוותר על חלקו ברכוש מתוך שיקול שיתכן ואם לא יסכים לפשרה בתביעת רכוש עלול להפסיד הרבה יותר במסגרת הליכי התדיינות. הרי זה כמכר לכל דבר, מאחר והנכפה לפשרה מוכר את הסיכוי מול הסיכון שלו להפסיד בהתדיינות. זהו בדיוק מה שנאמר בתלמוד מסכת בבא בתרא דף ל.

"עביד איניש דזבין דיניה"

היינו אדם עשוי למכור את זכות תביעתו בביה"ד, כדי לקבל את מה שניתן לקבל במסגרת פשרה ולא להפסיד אולי יותר מכך במסגרת דיון. (אמנם הרשב"ם שם מפרש "עביד איניש דזבין דיניה, איש תם שאינו רוצה להתקוטט אפילו על שלו עשוי הוא להוציא מעותיו ליטול את שלו בלא דין ומחלוקת." זאת אומרת אפילו כאשר מדובר בנכס שהוא בוודאי שלו בדין, אדם מוכן להפסיד כספו ולשלם עבור נכס שעל פי דין הוא שלו העיקר להימנע מהתדיינות. אולם אין להסיק מדבריו לדין (פשרה).

לעומת זאת, כאשר כבר התקיים דיון וביה"ד פסקו את הדין לטובת ראובן, וממילא כבר אין מקום לפשרה, אלא ששמעון שיצא חייב בדין מאיים על ראובן שאם לא יתפשר עמו הוא יגרום לו נזקים או כל איום אחר, וראובן מוכן לפשרה למרות שעל פי פסק הדין לא מגיע כלום לשמעון, פשרה זו נקראת מתנה היות וראובן אינו מקבל כלום אלא רק נותן.

בשפה מאד ברורה ניסח זאת נתיבות המשפט על השו"ע סימן ר"ה ס"ק ב' וזו לשונו:

"אם הפשרה היא מחמת דין מסופק, בעינן תרווייהו לביטולי. אונס ומודעא.

אבל אונס לבד או מודעא לבד לא מבטלתו, דדמי למכר. אבל כשהדין ברור עם אחד מהם ואנסו השני לפשר עמו, דמי למתנה, ובטל מחמת אונס לחוד וכשהפשרה נעשית מחמת שהיה הכחשה ביניהם, אז אם נתברר אחר כך בעדים שהדין עם אחד, נתבטל הפשרה אפילו בלא אונס ובלא מודעא"

יז. המורם מהאמור: כאשר הפשרה היא טרום דיונית הרי היא כמכר לעניין שאינה מתבטלת אלא אם כן קיימים צירוף של שני אלמנטים אונס ומודעא על ידי הצד שנכפה לפשרה זו ללא מודעא ואונס אין הפשרה מתבטלת.

אך כאשר הפשרה היא "בתר דיונית" הוזה אומר תביעה שכבר נידונה ונפסק הדין ששמעון חייב לראובן, למרות זאת שמעון מנסה לכפות על ראובן להתפשר עמו בסכום שנפסק באמצעות איומים, פשרה שכזו הרי היא כמתנה, ומתבטלת על ידי אחד מהשניים, או על ידי אונס שהוכח, או על ידי מסירת מודעא. היינו רק פשרה שקיימת בה מחלוקת אמיתית בין הצדדים, והיא משקפת קניית סיכוי מול סיכון של שני הצדדים, ניתן להגדיר זאת כפשרה ולתת תוקף פסק דין לפשרה זו שהיא כמכר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דיון והכרעה:

יח. כאשר אנו באים לבחון את מעמדו ההלכתי של הסכם הגירושין הנדון בפנינו, האם הסכם זה במהותו הוא פשרה או מחילה.

בהתאם לקריטריונים ההלכתיים שהובאו לעיל עלינו לבחון מהו הסיכון המשפטי שהיה נוטל על עצמו הנכפה לפשרה דגן שהוא התובע (הבעל לשעבר) אילולא היה מסכים להתחייב להסכם זה.

יט. הרי הדבר פשוט והוא למעלה מהצורך להסביר זאת, שללא ההסכם גם כאשר מדובר באשה שנפגעה מבעלה ומשתמשת באמצעים חוקיים ומקובלים במאבקה מול בעלה, הצעד הכי טבעי שהייתה עושה אשה בסיטואציה דומה זה, להגיש תביעת גירושין כאשר הרקע לתביעה הם מעלליו של הבעל. כמו כן אין צורך לומר שהאשה הייתה מגישה בכרוך לתביעת הגירושין גם תביעת כתובה ופיצויי גירושין מה שמחייב את האשה בתביעתה וכן במהלך הדיונים להוכיח את תביעתה, היינו, לפרט את כל מעלליו של הבעל שגרמו לה להגיש את תביעתה, ואם היה צורך הייתה נדרשת האשה ע"י ביה"ד אף להמציא ראיות, ואולי אף לזמן עדים.

כ. האם מישהו מעלה בדעתו שבעל נורמטיבי בפרט במעמדו של הבעל (התובע) הנדון היה מעדיף לנהל הליך משפטי ולהתדיין בערכאה שיפוטית מול אשתו (הנתבעת) בהליכי גירושין המקובלים, בו יוצא כל הרפס במלוא קלונו באולם הדיונים ואינו נשאר בין כתלי בית הדין, פשוט שהבעל היה עושה הכל לגמור את הסכסוך בינו ובין אשתו בשקט והכי מהר שאפשר וכל זה כמובן כדי למנוע הדלפה של מעשיו המכוערים שעלולים להגיע לאוזני מפקדיו בשירות הצבאי, ואולי אף להפוך לשיחת רכילות פיקנטית של חבריו בשירות הצבאי.

כא. זהו בדיוק המקרה הקלאסי של הפשרה האמורה שמתבססת על קניית הסיכון של הנכפה (התובע) לפשרה ואפילו במחיר רב יחסית, העיקר להימנע מהליכי התדיינות שיש להם מבחינתו של התובע השלכות מרחיקות לעתידו האישי.

אין זה נכון להגדיר כפי שכתבו ידידי הרבנים שהתובע במסגרת הסכם הגירושין קיבל רק את שתיקתה של הנתבעת מה שמכונה "מתן דמים עבור לא יחריץ", כך שלדבריהם התובע לא קיבל כלום והרי זה כמתנה ולא כמכר. כאמור בהסכמתו לחתום על הסכם הגירושין הוא מנע מעצמו הליכי התדיינות שתוצאה המסתמנת מהם אינם לטובתו. מקרה זה הוא דוגמא מובהקת ל"עביד איניש דזבין דיניה"

כב. אף אם תמצי לומר שיש בהסכם גירושין זה חוסר איזון בין מה שנתן התובע לבין מה שקיבלה הנתבעת, אין זו טענה כלל, מאחר ובחלק גדול מהסכמי הגירושין שלכולי עלמא הם מוגדרים כפשרה הצדדים מגבשים הסכם שלא תמיד הוא מאוזן, ולא רק משום שאותו צד המשתוקק לגט משלם יותר, אלא פעמים רבות הסכם הגירושין נעשה מתוך רצון של אחד הצדדים למנוע הליכים משפטיים קשים ומתישים והוצאות כבדות הכרוכות בהליך, כך שאם במסגרת הסכם צד אחד נותן יותר ממה שהוא מקבל, ללא הסכם יתכן שאותו צד היה צריך לשלם עוד יותר כדי לממן את הייצוג המשפטי, ולכן זה אינו יכול להוות כלל בחינה כדי לקבוע האם הנכפה ליתן יותר ממה שמקבל מהכופה שייחשב מצידו מחילה ולא פשרה והוי כתלויה ויהיב, ובפרט במקרה דגן שהסכם הגירושין חסך את הליכים משפטיים ועקב כך נמנע מהתובע נזק רב שכאמור היה עלול להיגרם לו אם הנתבעת לא היתה משתפת פעולה ובוחרת במסלול של הגשת תביעה. הנזק שנמנע בעטיו של ההסכם לא ניתן לאמוד אותו בערך כספי מפני שיש לו ערך רב מאד עבור התובע.

כג. יתירה מזו, כבר נפסק להלכה בשולחן ערוך חו"מ סימן ר"ה סעיף ד' כדלקמן:

"יש מי שאומר דהא דאמרינן דכשלא מסר מודעא ממכרו ממכר, אם הוא בקרקעות אפילו לא נתן לו כל שוויו לפי שאין אונאה בקרקעות".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עיקר תביעתו של התובע מתייחס להסכמתו בהסכם הגירושין על העברת חלקו בדירה לטובת האשה. מאחר וכאמור לעיל הסכם הגירושין המונח בפנינו הוא הסכם פשרה שהיא כמכר, אם כן עסקינן במכירת מקרקעין, וכאמור אין אונאה בקרקעות. לכן אף אם התמורה שהתובע קיבל מהנתבעת במסגרת ההסכם היא ללא פרופורציה לשוויון חלקו בדירת הצדדים שהעביר לטובת האשה עדיין חשיב מכר ואין הוא בטל.

כד. כמו כן יש להוסיף את דבריו של המהרי"ק בתשובותיו שורש קפ"ה אשר כותב על מקרה שנשאל.

שמעון טוען שנתן לגיסתו אשת אחיו סכום כסף מעבר למה שמגיע לה בכתובתה, מפני שראובן אחיה של גיסתו איים עליו שילך להלשין עליו לערכאות של גויים ועלול להיגרם לו נזק, ומחמת הפחד נאלץ להסכים להוסיף עוד סכום כסף לגיסתו. וכעת שמעון תובע את מה שהוסיף מעבר לסכום הכתובה בטענת אונס.

המהרי"ק משיב תשובה ארוכה ובתוך תשובתו הוא כותב וזה לשונו:

"דאפילו נאמר שבאונס הוסיף מה שהוסיף לה דלא נדון אותו כתלוייה ויהיב דלא הוי מתנה, אלא כתלוייה זבין דהוי זביניה זבין דנעשה הוא כקונה הני לעיל תמורת מה הוסיף לה, דאין הולכין בזה אחר צמצום ההנאה דמטי ליה מיניה".

המתבאר מדברי המהרי"ק, שהנאנס לעשות דבר מה ומטי ליה הנאה מיניה, הרי זה כתלוייה זבין דזביניה זביני.

הווה אומר שאפילו הנאה כל שהיא, שהיא אינה עומדת בשום יחס לערכו של הדבר נשוא המכר (או בפשרה הדומה למכר) תורת מכר עליו, וממילא הוי תלוייה זבין.

דברי המהרי"ק מובאים בבית יוסף בטור חו"מ סימן ר"ה, ושם כותב הדרכי משה שהטור חולק על המהרי"ק וכן עוד פוסקים, וסוברים שאם זו הנאה מועטת הרי זה כתלוייה ויהיב.

אולם במקרה דנן שבמידה והנתבעת הייתה מממשת את איומיה ומלשינה לגורמים המוסמכים כאמור לעיל הנזק שהיה נגרם לתובע הוא קשה וחמור הרבה יותר מהמקרה המופיע במהרי"ק, לפיכך התועלת שקיבל התובע בהסכם דנן, אינה הנאה כלשהי אלא הנאה מרובה.

כה. לאור האמור ניתן לקבוע ברור שההסכם הנדון בפנינו במהותו הוא הסכם פשרה שדינו כמכר ולפיכך, ההסכם בתוקפו כל עוד הנכפה להסכם לא מסר מודעה בפני שני עדים קודם שחתם על ההסכם, שהוא חותם על ההסכם מתוך אונס ועל העדים לדעת שאכן הוא אונס.

כו. לא ניתן על פי הדין לבטל מכר כפוי אלא אם כן נמסרה מודעה תחילה לפני שני עדים שאין רצונו של החותם לחתום, ושהוא חותם רק מחמת אונס שאנסוהו כלשון הגמרא במסכת בבא בתרא דף מ: מ:

"כל מודעה דלא כתוב בה, אנו ידעינן באונסא דפלוני (אנו יודעים באונסו של פלוני) לאו מודעה".

היינו, על החותם בכפיה לגלות את דעתו לפני חתימת ההסכם, כי התקשרותו בהסכם נעשית מתוך כפיה ובלי גמירות דעת לקיים את ההסכם, אלא ההסכם נעשה למראית עין על מנת להיחלץ מן הכפיה.

כמובן שבמקרה דנן התובע לא מסר כל מודעה בפני עדים טרם חתימתו על הסכם הגירושין, ולכן לפי הדין ההסכם עומד בתוקפו.

כז. נוסף על האמור, בסעיף 20 לחוק החוזים (חלק כללי) תשל"ג – 1973 נקבע:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ביטול החוזה יהיה בהודעת המתקשר לצד השני תוך זמן סביר לאחר שנודע לו עילת הביטול, ובמקרה של כפיה- תוך זמן סביר לאחר שנודע לו שפסקה הכפיה".

היינו, סעיף 20 קובע כי נדרשת הודעת ביטול החוזה (ההסכם) באמצעות הודעתו של המתקשר להסכם לצד השני במקרים שהתקשרותו נעשתה מתוך כפיה או עושק, אולם החוק קובע שהודעת הביטול צריכה להיעשות תוך פרק זמן סביר לאחר שנודע למתקשר עילת הביטול, ובמקרה של כפיה, תוך זמן סביר לאחר שנודע לו כי פסקה הכפיה.

כח. במקרה דנן לא נשלחה כל הודעת ביטול של המתקשר (התובע) להסכם (בטענת כפיה או עושק) לצד השני (הנתבעת), אלא שעצם הגשת התביעה לביטול ההסכם הרי היא כהודעת ביטול.

לפי זה עלינו לבדוק אימתי הוגשה התביעה לביטול ההסכם.

התביעה הוגשה בתאריך 22/5/14 .

האם הגשת התביעה נעשתה בתוך זמן סביר לאחר שנודע לתובע עילת הביטול, או לחלופין לאחר שפסקה יכולת הכפייה מצד הנתבעת.

מפרוטוקול הדיון מתאריך 20/1/15 ממהלך חקירתו של התובע ע"י ב"כ הנתבעת משיב התובע מול שורה 195 ואילך:

"ב"כ הגרושה: הכל מסכימים וגם אתה שב- 4/2013 ידעת שאתה פורש ?

הגרוש: שכנראה אני פורש, רק במאי ידעתי שאפרוש.

"ב"כ הגרושה: אתה ידעת כבר באפריל שתפרוש.

הגרוש: ממש לא, את התשובה מ..... קיבלתי רק במאי, אז יכולתי לדעת."

העולה מתשובתו של התובע שבחודש מאי 2013 הוא כבר ידע סופית שהוא פורש, וכאמור התביעה לביטולו של ההסכם הוגשה רק ביום 22/5/14, היינו, שנה לאחר שכבר סר מעליו אימת האיום שהטילה הנתבעת על התובע, זה הרבה מעבר ל-"זמן סביר" למתן הודעה על ביטול ההסכם כדרישת החוק.

כט. אין זה משנה מאימתי נמדדת סבירות של זמן ההודעה האם מעת כריתת ההסכם, או מזמן שנפסקה עילת העושק (שהרי כאמור בנדון דנן עילת התביעה לביטול ההסכם היא מחמת סעיף 18 לחוק החוזים שהיא עילת העושק), כפי ששאלה זו באה לידי ביטוי בחילוקי דעות (בלתי גלויים) בין השופטים שמגר, אלון, ברק, בע"א 719/78 איליט בע"מ נ' אלקו בע"מ.

השופט שמגר, סבר כי פרק הזמן הסביר להודעת ביטול בעילת עושק אינו נמדד מן המועד בו פסק העושק, אלא ממועד כריתת ההסכם, וכך הוא קובע:

"המערערים טענו כי גם לגבי עילת העושק חל כלל דומה, היינו שסבירותו של הזמן נמדדת החל מן העת בה נודע למתקשר כי פסק העושק, אך הוראותיו של סעיף 20 לחוק הנ"ל אינן תומכות בתיזה זו: נהפוך הוא, האבחנה המפורשת אותה איבחן המחוקק בין נקודת המוצא למדידת הזמן, לצורכי עילת הכפייה, לבין בחינתה של אותה שאלה לגבי יתר עילות הביטול שבפרק ב' לחוק, יש בה כדי ללמד כי היוצא מן הכלל אשר נקבע לגבי עילת הכפייה איננו חל על עילת העושק".

לפרשנות זו לא הצטרפו כאמור השופטים אלון וברק.

השופט אלון קבע, "כן מסכים אני עם דברי חברי הנכבד השופט שמגר כי בענינו ביטול החוזה לא נעשה על ידי המערערים תוך זמן סביר לאחר שנודע להם על העושק כמבואר היטב בדבריו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אף השופט ברק קבע כי "ביטול חוזה בשל עושה צריך להיעשות תוך זמן סביר לאחר שנודע על דבר העושה. מאחר שבענין שלפנינו היתה המערערת ערה מתחילת ההתקשרות על הנסיבות, היה עליה לבטל החוזה תוך זמן סביר לאחר כריתת החוזה".

גם המקרה שבפנינו, היה התובע ער ודרוך מתחילת ההליך של גיבוש הסכם הגירושין לנסיבות שהובילו לגיבוש ההסכם והבין היטב את המצב אליו הוא נקלע, ובכל זאת הוא השתהה זמן רב כאמור הרבה מעבר לזמן סביר הקבוע בחוק בהגשת תביעתו לביטול ההסכם, ולענייננו אין כל נפקותא לפרשנות החוק מאימתי מתחילים לחשב את ה"זמן הסביר", דאליבא דכל פרשנות השתהותו של התובע בהגשת התביעה היתה לאחר זמן ממושך מהזמן שהיה באפשרותו להגיש.

לפיכך, גם מההיבט החוקי לא ניתן לבטל את הסכם הגירושין למרות ניצולה המחפיר של הנתבעת את מצוקתו של התובע.

מסקנה: לא ניתן לבטל את הסכם הגירושין שאושר וקיבל תוקף פסק דין בתאריך 22/5/2012.

לכן, התביעה לביטול ההסכם נדחית.

הרב אברהם מייזלס – דיין

לאור האמור פוסק בית הדין כדלהלן:

(א) תביעת הגרוש לביטול הסכם הגירושין שאושר בביה"ד בתאריך 22/5/12:

לדעת הרוב: מתקבלת. לדעת המיעוט: התביעה נדחית.

ההלכה כדעת הרוב, והסכם הגירושין מבוטל.

(ב) משבטל ההסכם, העברת חלקו של הבעל לשעבר בדירה ע"ש האשה בהתאם לסעיף 14 להסכם הגירושין מבוטל.

(ג) חיוב המזונות המופרוז ומשך הזמן שנקבע לתשלום בהסכם הגירושין, בטל.

(ד) מכיוון שעל פניו האב נתן לאם תשלומי יתר למזונות. האב פטור מלשלם מזונות, עד שהערכאה המוסמכת תיתן פסיקתה בעניין זה.

(ה) מכיוון שהצדדים הופיעו בביה"ד לאישור הסכם גירושין ולא הגישו תביעות כלשהן, ביה"ד לא קנה סמכות לדון בעניינים שנכללו בהסכם זה.

(ו) זכותו של כל אחד מהצדדים, להגיש תביעה לחלוקת רכוש מחודשת, וכן למזונות ילדים/ החזר מזונות ילדים, בערכאה המתאימה.

(ז) נושא המגרש ב..... שבבעלות האשה שלדברי התובע הנתבעת העלימה ממנו, וכן 160,000 ₪, שמשכה האשה מחשבון המשותף ללא ידיעת הבעל, נושאים אלו לא הוזכרו במסגרת הסכם הגירושין אלא רק במסגרת התביעה, על התובע להגיש תביעתו בערכאה המתאימה.

ניתן לפרסם בהשמטת כל פרט מזהה!

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

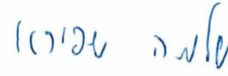
ניתן ביום י"ג בניסן התש"פ (07/04/2020).

הרב אריה אוריאל

הרב אברהם מייזלס

הרב שלמה שפירא

העתק מתאים למקור

הרב אלון ארביב, המזכיר הראשי

נחתם דיגיטלית ע"י הרב אברהם מייזלס בתאריך 09:36 07/04/2020